

TÜRK-İSLAM DÜNYASI'NIN ÖZGÜN "DÜŞÜNCE" VE BİLGİ ÜRETMEDEKİ "YÖNTEM" BİRLİĞİNİN SAĞLANMASINDA "TEVHİDİ DÜŞÜNCE BİLGİ YÖNTEMİ"Nİ ANLAMAK

UNDERSTANDING THE "METHOD OF TAWHIDI THOUGHT" IN HAVING "METHOD" UNIFICATION FOR THE PRODUCTION OF ORIGINAL "THOUGHT" AND KNOWLEDGE OF TURKISH-ISLAMIC WORLD

Osman ŞİMŞEK *

ÖZET

Türk-İslam Medeniyetinin muhtevasında bulunan toplumların kendi aralarında kendi dünya görüşlerine göre "düşünce geliştirme ve bilgi üretme birliğinin sağlanabilmesi için öncelikle bilgi üretme "yöntem"lerinin var olup olmadığını bilmeleri gerekmektedir. Bunun üzerinden de Türk-İslam medeniyetinin özgün düşünce yöntemi üzerinden her türlü ilim dalına yönelik düşünce ve bilgi üretme yönteminin geliştirilmesinin gerekliliğine geçilmektedir. Bunun nasıl olabileceği de yine bu çalışmada özgün bir çerçevede ortaya konulmaktadır. Ardından da üzerinden tüm ilim dallarında(özellikle sosyal ilim dallarında) pozitivist düşünce yöntemine dayalı bilgi üretme anlayışından öncelikle çıkılmasının gerekliliğine yönelim eğilimi ve davranışını geliştirilmesi gelmelidir. O halde Türk-İslam medeniyetinin her alana yönelik düşünce ve bilgiyi inşa edebilecek özgün düşünce yönteminin adı nedir?

Türk-İslam medeniyetinin her alana yönelik olarak ve tüm zamanlara hitap edebilen şekilde düşünce ve bilgi üretmeye yönelik bir özgün "Düşünce Yöntemi" bulunmaktadır. Özgün olarak kavramsallaştırdığımız bu yöntemin adı da; "Tevhidi Düşünce Yöntem" anlayışıdır. "Tevhidi Düşünce Yöntem" anlayışı vasıtasıyla Türk-İslam medeniyeti, milli kültür anlayışına dayalı " içtimali bir yapı kurulumu" ve milli toplum inşasını sağlayabilmek için; düşünce(felsefe), din, içtimaiyat(sosyoloji), iktisat(üretim, tasarruf, vb), siyaset, eğitim, nefsiyat (psikoloji), hukuk, dil, tarih

ABSTRACT

It is very important for the societies in the Turkish-Islamic Civilization to know whether first they have a "method" for the production of knowledge to have "the unification of development of thought and production of knowledge" according to their worldview within themselves. Upon this, the necessity to develop thought and knowledge production comes according to the original Turkish-Islamic civilization method of thought for all the branches of sciences. How this can be achieved is explained in this study within an original framework. Then, it must come that the tendency and behaviour to overcome the understanding of production of knowledge according to positivist method of thought in all the disciplines (especially in social sciences). Thus, what is the name of Turkish-Islamic civilization's original method of thought for the construction of thought and knowledge for all the fields?

There is an original "Method of Thought" of Turkish-Islamic civilization for all fields and times to produce thought and knowledge production. The name of this method that is originally conceptualized is: the understanding of "Method of Tawhidi Thought". By means of understanding of "Method of Tawhidi Thought", Turkish-Islamic civilization Thought"; providing the construction of "structure formation" and national society according to understanding of national culture and by producing common thought and knowledge in the fields of thought (philosophy), religion, ictimaiyat (sociology), economics, production,

*Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İİBF,
Prof. Dr.

E-posta: osman.simsek@hbv.edu.tr
ORCID ID: 0000-0001-8347-1913

Makale Atf Bilgisi: ŞİMŞEK Osman, (2022).

Türk-İslam Dünyası'nın Özgün "Düşünce" ve Bilgi Üretmedeki "Yöntem" Birliğinin Sağlanmasında "Tevhidi Düşünce Bilgi Yöntemi"ni Anlamak, Avrasya Etüdleri,

Gönderim Tarihi: 14.10.2021 Kabul Tarihi: 01.06.2022

ve tarih felsefesi, ahlak, edebiyat, çalışma...vb, alanlarında ortak düşünce ve bilgi üretme yöntemi geliştirme gereği bulunmaktadır. İşte bunu sağlayabilmek içinde *"Tevhidi Düşünce Yöntem"* anlayışı, tek bir ictimai birliğin sağlanmasına yönelmeyi sağlamada en öncü ilmi unsurdur. Böylece Türk-İslam dünyasını oluşturan milletler/ cemiyetler topluluğunda; öncü, kurucu, ortak içtimai(sosyolojik) birliği, ancak bu "Tevhidi Düşünce Yöntem" anlayışı üzerinden bilgi üretilecek sağlanabilmesi ile mümkün gözükmektedir. Buna göre de Türk-İslam Medeniyeti cemiyetler topluluğunun düşünce ve bilgi inşasında bir "yöntem birliğinin sağlanması" esas olduğundan, bu imkânı ilmi başlangıç olarak sunan unsur ise "Tevhidi Düşünce Yöntem" anlayışdır.

Bu birlikçi "yöntem" anlayışı; "iş" de, "fikir" de, "düşünce" de "çalışma" da, "yaşama" da, "tüketme" de, "üretme" de, "eğitime" de, tarihi anlamda, dili geliştirmede vb. tüm birliktelikleri meydana getirilebilmeyi sağlayabilecek ana özün, "ortak düşünce yöntemi" nden hareketle oluşmasını meydana çıkarabilmektedir. Buna göre *"Tevhidi Düşünce Yöntem"* anlayışı sadece birkaç parça da değil, tüm ictimai düzende(sistemde/ Türk-İslam Medeniyeti devletler/milletler/ülkeler topluluğunda/ Cemiyetler Topluluğunda) yer alan unsurlardaki birliğin sağlanmasını inşa edici en etkin amil konumundadır.

Türk-İslam medeniyetinin devletler/ milletler/ ülkeler topluluğunun içtimai(sosyolojik) birliğini sağlamada en önemli oluşturuca unsur olan *"Tevhidi Düşünce Yöntemi,"* özellikle 19. Yüzyıl sürecinden itibaren unutulmuş veya unutturulmuştur. Bunun yerine Türk-İslam Medeniyeti Cemiyetler Topluluğunda(devletler/milletler/ülkeler topluluğunda), "düşünce" ve "bilgi üretme yöntemi" olarak Batı medeniyetinin pagan(salt akılcı) pozitivist düşünce yöntemi ya da hermonotik düşünce yöntemi kullanılmıştır. Böylece benimsenilen "düşünce yöntemi" üzerinden Türk-İslam medeniyetinin "düşünce geliştirme" ve "bilgi üretmede", bilim yapıyor görünümü ile derin bir bağımlılığın içine sokulmuş olduğu söylenebilir.

Bu çalışmada, Türk-İslam dünyasının ilmi bir yöntemeye dayalı olarak, kendi medeniyet öz değerlerine göre; ortak "düşünce"nin geliştirilmesini, ortak bilgi inşasını, araştırma yapılmasını sağlayabilen bir yöntemeye sahip olduğu ortaya konulmaktadır. Türk -İslam medeniyetinin "yöntem"li olarak her alanda ortak düşünce ve bilgi üretmesini sağlayan unsurun adı; *"Tevhidi Düşünce*

saving, etc., politics, education, nefsiyat (psychology), law, language, history ve philoshopy of history, morality, literature, work,, etc., is one of the first scientific factor for the tendency for providing one and single societal unification. Thus, in the nationalities/societies forming Turkish-Islamic world; it seems that the providing of pioneer, founder, common ictimai (societal) unification can only be possible by the production of knowledge by means of this understanding of "method of tawhidi thought". According to this, the factor that enables providing of thought and knowledge structuration of Turkish-Islamic societies group by means of "method unification" is the understanding of "Method of Tawhidi Thought".

This unifying understanding of "method"; the main essence for developing of all the unifications in the work, thought, life, consumption, production, education, historical meaning, developing of language, etc. can be attained with "common method of thought". According to this, understanding of Method of Tawhidi Thougt is at the core place that provides the unification for all the elements not some parts at the societal order (system/the Group of Turkish-Islamic Civilization Societies).

Method of Tawhidi Thought as the main constructive factor for providing ictimai (sociological) unification of the Group of Societies of Turkish-Islamic Civilization, was forgotten or forgotten by especially from the 19th century onwards. Instead, in the Group of Societies of Turkish-Islamic Civilization as the "thought" and "method of knowledge production", positivist method of thought or hermeneutic method of thought as Western Civilization's pagan (mere rationalist) were forces to be used. Thus, Turkish-Islamic civilization was made dependent in "thought development" and "knowledge production" by means of this accepted method of thought on the face of production of science.

In this study, it is stated that Turkish-Islamic world has a method according to its own basic values for the development of common "thought", construction of common knowledge and research. The name of the factor providing common thought and knowledge production in all fields by using method is the understanding of "Method of Tawhidi Thought", and in this study the presence of this is explained scientifically. Besides, this understanding of "method" is restated as like its essence by means of original concep-

Yöntem” anlayışı olup, bu çalışmada bunun varlığı, ilmi olarak ortaya konulmaktadır. Ayrıca bu *“yöntem”* anlayışı, yaklaşık iki yüz yıl sonra özüne uygun olarak yeniden, özgün bir kavramsallaştırmamız vasıtasıyla, dünya gündemine ilmi olarak ortaya konulmuş olmaktadır. Bu *“yöntem”*in ayrıca pozitivist ve hermonotik düşünce yöntemlerinden farklı olarak, 7. -19. *Yüzyıl Türk-İslam Medeniyetinin dünyadaki siyasal liderliğini sağlayan bilgi “yöntem”idir.* Yine bu *“yöntem”* kıyamete kadar da her alanda(ilmi, dünya görüşü geliştirme, gündelik hayatın içine yönelik..vb) geçerli olan bir düzen inşasına da sahip olduğu belirtilebilir. O halde unutulana ya da unutturulan bu bilgi *“yöntemi”ni*, günümüzün içinde bulunduğu yapısal özellikleri de dikkate alarak, özüne uygun yeni yorum halinde tekrar ele alınıp yeni inşa ve ihyaya yönelmesi gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ortak Düşünce Yöntemi, Tevhidi Düşünce, Tevhidi Düşünce Yöntemi, Türk-İslam Medeniyeti Cemiyetler Topluluğu

tualization almost two hundred years later and presented to the world agenda scientifically. In addition, this method as being different from positivist and hermeneutic method of thought, is the knowledge method that gave way to the political leadership of Turkish-Islamic Civilization between 7th and 19th centuries in the world. This method can also be stated as having as an order construction in all fields (scientific, development of worldview, for the everyday life, etc.) until the doomsday. Therefore, this “method” of knowledge as being forgotten or forgotten by, should be reexamined in relation to its essence for the reconstruction and renewal by taking contemporary structural properties into consideration as a new interpretation.

Keywords: Common Method of Thought, Tawhidi Thought, Method of Tawhidi Thought, Group of Societies of Turkish-Islamic Civilization

Giriş

Bir medeniyetin özgün bilgi üretme yöntemi, esasında o medeniyetin "Ana Kurucu Düşünce Yöntemi"ne bağlı olarak gerçekleşir. Bundan dolayı "Düşünce Yöntemi" konusu, bir medeniyetin/toplumun özgün inşasının gerçekleşmesindeki ana ilmi kurucu unsurdur. Böylece "Düşünce Yöntemi"de, o medeniyetin/toplumun kurucu toplum felsefesini oluşturmuş olur.¹ Buna göre özgün bir medeniyet veya toplum, bünyesindeki herşeyin bilgisini "düşünce yöntemi-kurucu toplum felsefesi" etkileşimi üzerinden üretebilmesi ile kendi medeniyetinin veya toplumunun "toplum düzenini(sistemini)" oluşturur. Buna göre bir medeniyetin ya da toplum düzenini(sistemini) işlemesine araçsallık etmede başlıca unsurlardan olan; milli aydınının inşasında, kültürünün idrak edilmesinde, üretimin gerçekleştirilmesinde, çalışma düzenini(sistemini)kurulmasında, siyasal aklın ve kurumlarının yapılmasında, eğitimin şekillendirilmesinde, fizik dünya yönelik mekanik alanı içeren tüm bilgilerin ortaya konulmasında(matematik, kimya, biyoloji, fizik, astro-fizik, sağlık, mühendislik alanlarını içeren ilimler...vb)...vs hep, o medeniyetin/toplumun "Düşünce Yöntemi"ne göre üretilen bilgi ile oluşturulduğu bir gerçekliktir. Bu genel kaideyi içeren cümleden hareketle özeldir Türk-İslam veya İslam-Türk medeniyeti, tüm bu ilimleri, tevhit anlayışına göre oluşturulmuş olan "Düşünce Yöntemi" ile inşa ederek, kendi özgün toplum(ictimai) düzenini kurmuştur. Böylece Türk-İslam medeniyeti; kurucu toplum felsefesini, *Tevhidi Düşünce Yönteminin bilgi inşa etme anlayışına* göre özgün olarak ortaya koymuştur. Bunun sonucunda da bütüncüllük içeren "Milli İctimai" bir yapı oluşmuştur. Fakat özellikle 19.Yüzyıl sürecinde Tanzimat ile birlikte Osmanlı Türkiye'si toplumunda, *Tevhidi Düşünce Yönteminin bilgi inşa etme anlayışına* göre "özgün bilgi üretme niteliğinden, kültüründen, kimliğinden, adım adım uzaklaşma içine girilmiştir/girdirilmiştir. Bunun neticesinde ise 1923'de, Modern/Yeni Türkiye'nin oluşumu ortaya çıkmıştır. Yeni Türkiye'nin temel ilkelerinin oluşumu, tercih edilen dünya görüşünün kabulü, toplumun yaşama tarzının yeni biçimlendirilmesinde, akademik bilgi inşasının yöntem tercihinde, aydınının kimliklendirilmesi...vb, de; 15 Temmuz 1921'de Ankara'da Maarif Kongresi yapılmıştır.17 Şubat 1923 ile 4 Mart 1923 tarihleri arasında ise İzmir'de gerçekleştirilen 1. İktisat Kongresi gerçekleştirilmiştir. Marif Kongresi ile toplumun "milli eğitim-akıl" ilişkisi ve İzmir iktisat kongresi ile de toplumun ekonomik hayat düzenini oluşumu, "pozitivist düşünce

¹ Osman Şimşek, *Tevhidi Düşüncenin Düzen Kurucu "İctimaiyat Felsefesi(Toplum Felsefesi)*, Derleyen (Edi): Osman Şimşek, *İctimai Düzenin (Sistemin) Kuruluşunda Tevhidi Düşünce ve Toplum Felsefesi*, İllmar Yayınları, Yayın No: 3,Ankara,2018a,s:16.

yöntemi- liberal kapitalist toplum inşası”nın benimsenmesine göre oluşmuştur. Bu durumun yani “*Yeni Düşünce Yönteminin, Yeni Toplum*”u şekillendirmesi gerçeğini, İktisat Kongresi ekseninde Mahmut Esat Bey’in şu açıklamalarından net olarak anlamak mümkündür.

”Yeni Türkiye’nin iktisadiyatı mevcut iktisadi sistem ve siyasetlerinin hiçbirinin aynı olmaz. Memleketimizin iktisadi mana ve ihtiyacına iktisat tarihimizin ruhiyatına muvafık başı başına bir iktisat siyaseti, takip eylemek mecburiyetindeyiz. Biz iktisat meslekleri tarihinde mevcut mekteplerin hiçbirisine mensup değiliz. Buna ben Yeni İktisat Mektebi diyorum. Yukarıda zikrettiğim hiçbirisine mensup olmamakla beraber memleketimizin ihtiyacına göre bunlarda istifade etmeyi de ihmal etmeyeceğiz. Yeni Türkiye’nin muhtelif bir iktisat sistemi takip etmesi gereklidir. İktisadi teşebbüs kısmen devlet ve kısmen teşebbüs-ü şahsi tarafından deruhte edilmelidir. Hülasa bazı hususta iktisadiyatımızı devletleştirme usulünü takip edecek bazı hususta iktisadi teşebbüslerini şahsi teşebbüslere terk edecektir.”²

Yine İktisat Kongresinde devlet bürokrasisine ilaveten yerli girişimciliğin geliştirilmesi bakımından da pozitivist düşünce yönteminin yön verdiği liberal-kapitalist ekonomi modeline yönelmeye duyulan gereksinimi ifade etme bağlamında da; ‘Zannolunmasın ki ecnebi sermayesine hasımız; hayır bizim memleketimiz geniştir. Çok emek ve sermayeye ihtiyacımız var. Kanunlarımıza riayet şartıyla ecnebi sermayelerine lazım gelen teminatı vermeğe her zaman hazırız. Ecnebi sermayesi bizim sanayimize inzimam etsin ve bizim ile onlar için faydalı neticeler versin³ cümleleri ile ifade edilmektedir. Böylece “*düşünce yöntemi-toplumsal yapının inşası*” ilişkisinin en açık bir örneği konumunda olan Yeni Türkiye’nin bu yapılanması, pozitivist içerikli yeni “**kurucu düşünce yöntemi**”nin kabulü ve onun “*kurucu toplum felsefesi*” görüşünün eşgüdümünde benimsenmiştir. Buna göre de Yeni Türkiye’nin toplum düzeninin(sisteminin) yapısal kurucu yol haritası artık oluşmuştur. Böylece “*Düşünce Yöntemi -Kurucu Toplum Felsefesi*“ genel ilkesini Yeni Türkiye alıp, kendi sosyal bünyesine “*pozitivist düşünce yöntemi- pozitivist kurucu toplum felsefesi*” etkileşimi ile içselleştirip aktarmış olduğu görülür. “*Düşünce Yöntemi-Kurucu Toplum Felsefesi*“ genel ilkesini Yeni Türkiye kendi yeni “yapı”lanmasında açık bir şekilde ortaya koymuştur. Bundan dolayı Yeni Türkiye, bu genel ilkeyi kendi özelinde somutlaştırarak, yeni kültürlenmesini, *yeni düşünce yöntemi* yani pozitivist düşünce yöntemi önderliğinde düzenleyip resmi ideolo-

² İ.Ceyhan Koç, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/26040> Koç, 21.06.2021, 2010, İzmir İktisat Kongresi’nin TÜRK Ekonomisinin Oluşumuna Etkileri

³ Yahya Sezai Tezel, Cumhuriyet Dönemi İktisat Tarihi(3 ,(1950-1923. Baskı, Türkiye Araştırmaları, İstanbul, 1994, s.149.

jişi haline getirmiştir.⁴ Bu noktada "Yeni Türkiye Cumhuriyeti"nin salt akılcılık bakışı üzerinden bilimsel inşasını oluşturan pozitivist "*düşünce yöntemi*" ile yeni "siyasi çerçeve" oluşturulmuştur. Buna bağlı olarak da "devletin temel prensipleri ve kurumsal yapısı", "Tevhidi Düşünce Yöntem" içerikli anlayıştan "pozitivist düşünce yöntem" içerikli anlayışa doğru evrişen bir değişmeye uğramıştır.⁵ Bu noktada en başta din-devlet-toplum-kültür ilişkilerine bakışta, bir büyük değişim oluşmuştur. Bu değişim üzerinden de "yeni"ye yönelmeyi teşvik edici "yapısal farklılıklar"ın meşrulaştırılması da, kabul edilen bu yeni düşünce yöntemi (pozitivist düşünce yöntemi) üzerinden gerçekleşmiştir. Böylece Yeni Türkiye Cumhuriyeti; benimsediği "pozitivist düşünce yöntemi ve onun pozitivist felsefesi" üzerinden yeni devlet kurumsal yapılanması oluşturulmuştur. Bu yolla da Yeni Türkiye, modern Batı'nın toplum kurucu düşünce yöntemini, "aktarmacılık" ve "taklit"çilik yoluyla, kendi "yeni" devlet, ve toplum "yapı"lanmasındaki inşa edici "kurucu düşünce" konumuna oturtmuştur.

Yeni Türkiye, bu taklitçi ve aktarmacı düşünce yöntemi ile 20.Yüzyılın başlarından günümüze kadar buna göre istikametlendirilmiştir.⁶ Oysa sosyal ilimlerde "taklitçilik" ve "aktarmacılık" konusuna bakıldığında "taklit" unsurunun, bir medeniyeti ya da toplumu, yüzeysel düzeyde bırakarak, o medeniyet veya toplumun özgünlüğe yönelmesine sınır koymaktadır. Buna göre "taklit" ve "aktarmacı"lığa itilen yapı (medeniyet, toplum..vs), taklit edilen ve kendisine aktarılan "*düşünce yöntemi*" vasıtasıyla, kendi cevherini söndürmeye yönelmiş ya da ona yönlendirilmiş olmaktadır.⁷ Böylece söz konusu medeniyet veya toplumsal yapı, değiştirdiği "kurucu toplum düşünce yöntemi" ve "kurucu toplum felsefesi" nedeniyle kendi hakikatini arama ya da onda kalma imkânlarını kaybederek, derin bir obskürantizm içine düşmüş ya da düşürülmüş olmaktadır. Bu noktada obskürantizmi açmak gerekirse bu kavram; Fransızca "karanlık" anlamına gelen "obscurité" kelimesinden türetilerek, Türkçe'ye de "bilmesinlercilik" olarak çevrilmiştir. Obskürantizm kavramının sözlük anlamı ise: "Bilgiye sahip olanların onu paylaşmak istemeyip tekelden tutmak istemesi durumu" dur. Bu obskürantizm kavramının sosyolojik içeriğinin Modern Yeni Türkiye'de aktive edilmesine bağlı olarak ortaya çıkan etkiyi sosyolojik bakışla okuma gereği bulunmaktadır. Bu noktadan yapılan okumaya göre obskürantik etkinin, pozitivist düşünce yönteminin ideo-

⁴ Osman Şimşek, Tevhidi Düşüncenin Düzen Kurucu "İctimaiyat Felsefesi (Toplum Felsefesi)", Derleyen (Edi): Osman Şimşek, İctimai Düzenin (Sistemin) Kuruluşunda Tevhidi Düşünce ve Toplum Felsefesi, Ankara, 2018a, s.25.

⁵ M.Fatih Şeker, Cumhuriyet İdeolojisinin Nakşibendilik Tasavvuru Şerif Mardin Örneği, Dergah Yayınları, İstanbul, 2007, s.5.

⁶ age, s.15.

⁷ Yılmaz Özkapınar; "İnsan Düşüncesinin Boyutları", Ötüken Yayınları, İstanbul, 2002, s.125.

lojik kabulü üzerinden yeniden inşa edilen Modern Türkiye’de⁸, “*Tevhidi Düşünce Yöntemi ve kurucu Tevhidi Toplum Felsefesi*” etkileşimine dayalı olarak her ilim dalına yönelik cari bilgi inşa etme anlayışını da artık tamamen unuttuğu ya da onu unutturucu etkiyi ortaya çıkarmıştır. Böylece 1923’den itibaren Modern Türkiye, “*obskurantizm-düşünce yöntemi*” üzerinden oluşan sadece modernist sosyal bilim bilgi inşasına göre “bilme” ve ona göre “düşünerek, bilgi üretmek” niteliğini içeren resmi ideolojik anlayışı, toplumu ve üniversiteyi yönlendirmiştir. Bu süreçten itibaren ağırlıklı olarak her kadim olanın da, bu yeni yöntemle göre okunmasına başlatılmıştır. Böylece taklit ve aktarmacılık içeren bilgi ve düşünce yapısı, somut olarak Modern Türkiye bilgi üretme sistemine yön verir olmuştur. Oysa Türk-İslam medeniyeti 7. yüzyıldan itibaren 19. yüzyıla kadar doğrudan *Tevhidi Düşünce Bilgi Yöntemine* göre ilmi bilgi üretmek yoluyla üç kıtaya 1200 yıllık süreçte hâkim olmuştur. Bu zaman aralığında; iktisat, eğitim, toplum, felsefe, siyaset, ahlak, sanayi/ahilik...gibi tüm ictimai alanda faaliyet gösteren unsurlara, hep “*Tevhidi Düşünce Bilgi Üretme Yöntemi*” ile yön vermiştir. Böylece dünya siyasetine yön verici özgün lider bir toplum olarak Türk-İslam medeniyeti, Tevhidi Düşünce anlayışının madde+mana bütüncüllüğü yöntemi ile bunu sağlayabilmiştir.⁹

19.Yüzyıl süreci ve sonrasında ise modernleşme, pozitivist düşünce yöntemi ve hermonotik düşünce yöntemlerinin materyalist içerikli yapısı, 20. Yüzyılda, Modern Türk toplumunun düşünce ve bilgi üretmesinde, merkezi bir konumuna getirilmiştir.¹⁰ Buna göre de; Mevlana, Gazzali, İbn’ül Arabi ve diğer irfan ehli ilim insanlarına, artık pozitivist düşünce yönteminin bilgi anlayışının birikimi ile bakılmaya başlanılmıştır. Bu durum ise Modern Türkiye’nin “gerçek anlama ve bilmeden” uzak, obskurantiklik yapısını ortaya çıkarmıştır.¹¹ Böylesi bir özellik genelde Türk-İslam medeniyetinin mensubu Cemiyet yapılarında (ülkeler, devletler, milletler, toplumlar, topluluklar), Batı pozitivist sosyal düşünce yönteminin ürettiği düşünce ve bilgi yöntemini taklit etmeye itmiştir. Bu düşünce yöntem etkisine bağlı bilgi üretme, Türk-İslam mensubu Cemiyet yapılarını da obskurantizm ve bağımlı aktarmacı düşünce yöntemine tabiliğin içine sokmuştur. Fakat genelde hem Türk-İslam medeniyetini oluşturan devletler/ milletler/ülkeler topluluğunun,

⁸ Osman Şimşek Modern Toplum Sosyolojisinin Pozitivist “Kültür” Kuramlarına Karşın Türk-İslam Medeniyetindeki “Tevhidi Kültür” Kavramı, Çalışma Hayatı Araştırmaları 2021, Hiper yayın, İstanbul, 2021a, s.12.

⁹ Osman Şimşek; Tevhit Kavramının “İctimai Sosyal/Sistem” İnşa Eden Yönü İtibariyle İctimai Düzen Kurucu “Anlam” Boyutu, 1.Uluslararası İslam Dünyasında Tevhidi Düşünce Şurası, Kur’an-Sünnet Temelinde Tevhidi Düşüncenin İctimai Dünyaya Yön Verişi, Der(Edi.): Halil Çiçek-Osman Şimşek, İlmaz Yayınları:2, Ankara, 2018b, ss.237-236.

¹⁰ Osman Şimşek; Giriş, Mukayeseli Medeniyetler Analizi, Tevhidi Düşünce Temelli Konuşmalar1-, Ankara, İlmaz Yayınları, Yayın No: 6, Ankara, 2020a, ss.54-8.

¹¹ Osman Şimşek; Yeni Ahlak Toplumunu İnşası, Gazi Kitapevi, Ankara, 2013a, s.40.

hem de Türkiye'nin bu salt akılcı paganist içerikli pozitivist düşünce anlayışlı bilimsel yonteme tabilikten kaynaklanan ilmi hüsranlılık çukurundan çıkabilmesi de elzemdir. Bu çukurdan çıkışın ana hamlesi ise ancak Türk-İslam medeniyetinin özgün, ortak bir "Düşünce Yöntem" anlayışına sahip olmasından geçmektedir. Peki modern dönemde ortada pozitivist düşünce yöntemi ve hermonotik düşünce yöntemi var iken Türk-İslam medeniyetinin bir "Düşünce Yöntemi" var mıdır ki,¹² Türkiye ona yönelerek, girmiş ya da girdirilmiş olduğu bu sosyolojik çukurdan çıkabilsin?

İşte bu çalışma da; öncelikle Türk-İslam Medeniyetinin muhtevasında bulunan toplumların kendi aralarında "düşünce geliştirme ve buna dayalı bilgi üretme birliğinin "Yöntem" ya da "Düşünce Yöntemi" üzerinden sağlanabilmesi için tüm ilim dallarında(özellikle sosyal ilim dallarında) pozitivist düşünce yöntemine dayalı bilgi üretme anlayışından çıkılmasının gerekliliği ele alınmaktadır. Ardından ikinci olarak, Türk-İslam medeniyetinin özgün "Düşünce Yöntemi" nin ne olduğu ortaya konularak, bunun üzerinden de her türlü ilim dalına yönelik düşünce ve bilgi üretme yönteminin varlığı belirtilerek, metotlu özgün düşünce ve bilgi geliştirilmesinin gerekliliğinin açıklanmasına geçilecektir. Bu iki problemlili durumun nasıl ele alınarak çözüme kavuşturulabileceği konusu, yine bu çalışmada, özgün bir çerçevede ortaya konulmaktadır. Bu durumu daha açık bir şekilde özellikle sosyal ilim dalları bağlamında biraz daha açmak gerekirse, söz konusu edilen iki ana problemi aşabilmek için Türk-İslam medeniyetinin elinde çok güçlü(herşey için bütüncül bilgi üretebilen) ve özgün "Tevhidi Düşünce Yöntem" anlayışı gibi bir milli bilgi üretme yöntemi bulunmaktadır. Böylece tüm zamanlara hitap eden evrensel bakışlı niteliği ile her türlü düşünce ve bilgi üretmenin bu "yöntem" vasıtasıyla sağlanması özelliği onun tüm insanlığa, dünyaya bir mesaj verme gücünü de ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak; *21. Yüzyıl sürecinde de Türk-İslam medeniyetinin özgün Düşünce Yöntemi olan "Tevhidi Düşünce Yöntem" anlayışı ile; bir taraftan "Milli Kültüre Dayalı "Yapı" İnşasını, öte yandan "Ümmet Birliğine Dayalı Bütüncül Toplum İnşası" nı birlikte sağlayan, sağlayabilecek olan bu "Toplum Kurucu Düşünce Yöntemi" dir. Bu noktada "Tevhidi Düşünce Yöntem" anlayışı ile hem milli hem de ümmet topluluğunun bütüncüllüğünün sağlanmasında etkin olan sosyal ilim dallarının inşası sağlanmış olmaktadır.* Buna göre; düşünce(felsefe), din, içtimaiyat(sosyoloji), ikti-

¹² Osman Şimşek; "Çalışma -Toplum Felsefesi İlişkisinin" Tevhidi, Pozitivist ve Hermonotik Düşünce Yöntemlerine Göre Mukayeseli İncelenmesi Derleyen(Edi):O.Şimşek, Tevhidi Düşünce ve Toplum Felsefesi, Genişletilmiş 2. Baskı Nobel Yayınları, Ankara.2020b, s.116.

sat; üretim, tasarruf, vb. siyaset, eğitim, nefsiyat (psikoloji), hukuk, dil, tarih ve tarih felsefesi, ahlak, edebiyat, çalışma vb. alanlarında, yani en başta bu sosyal ilim dallarının *Tevhidi Düşünce Yöntemi* ile iç yapılarının inşa edilmesiyle Türk-İslam dünyasında; *ortak düşüncenin oluşmasına, bütüncül bilgi üretilmesine ve “tek bir ictimai birliğin” sağlanmasına yönelmiş olunmaktadır.* Böylece Türk-İslam dünyasını oluşturan milletler/cemiyetler/ülkeler topluluğunda; öncü, kurucu, ortak ictimai(sosyolojik) birliği sağlayıcılığın, ancak *“Tevhidi Düşünce Yöntem”* anlayışı üzerinden bilgi üretilerek mümkün gözükmektedir. Buna göre de sonuç olarak; Türk-İslam Medeniyeti devletler/ milletler/ülkeler topluluğunun ortak düşünce ve bilgi inşasının, “yöntem birliğinin sağlanması” üzerinden oluşması esas olduğundan, bu imkânı da ilmi başlangıç olarak sunan unsur, *“Tevhidi Düşünce Yöntem”* anlayışıdır. Türk-İslam medeniyetinin bu özgün bilgi üretme yönteminin, ayrıca son iki yüzyıldır Türk-İslam dünyasındaki ülkelerin, toplumların her alanda karşı karşıya oldukları; parçalanmışlığı, atomize olmayı, dağınıklık içinde bulunmayı ortadan kaldıracak buna karşın ictimai birliği sağlayacak bir özelliği de bünyesinde barındırdığı söylenebilir. Çünkü *“Tevhidi Düşünce Yöntem”* anlayışının özgün oluşumu üzerinden *Türk-İslam dünyasının kendi medeniyet öz değerlerine göre ortak ilmi bir yönetime dayalı olarak; ortak “düşünce”nin geliştirilmesini, ortak bilgi inşasını, araştırma yapılmasını sağlayabilen bir yönetime sahip olduğunu ortaya çıkarılmış olmaktadır. Buna göre de Türk-İslam dünyası için bu özgün bilgi yönteminin günümüzde özgün bilgi üretimini nasıl gerçekleştirebileceğinin özellikleri açıklanmasının gereği ortaya çıkmaktadır.*

Medeniyetlerde “Düşünce Yöntemi” Konusuna Verilen Önem Nasıldır?

Türk-İslam medeniyetinin *“Tevhidi Düşünce Yöntem”* içerikli “birlikçi yöntem” anlayışı, Türk-İslam dünyasında 1880’lerden yaklaşık 20.Yüzyılın başlarına kadarki süreçte, samimiyetle yoğun uğraş verilerek sunulan “işte, fikirde, düşünce birlik” anlayışına göre daha derinlikli bir manayı taşıdığı söylenebilir. Çünkü içinde bulunduğumuz “medeniyetler çatışması” sürecinde yaşadığımız dünyada; “iş”de, fikirde, düşüncede, siyasette, devlet olmada, kültürü korumada, çalışmada, yaşamada, tüketmede, üretmede, eğitmede, tarihi anlamada, dili geliştirmede...vb tüm bu alanlardaki “birliktelikleri” meydana getirilebilecek ana özün, “Ortak Düşünce Yöntemi”nden hareketle inşa edilebilecek bilgi ile sağlanabilmesi mümkündür. Buna göre *“Tevhidi Düşünce Yöntem”* anlayışı tüm ictimai düzende(sistemde) /Türk-İslam Medeniyetinin devletler/milletler/ülkeler topluluğunda) yer alan unsurlardaki “birliğin” sağlanmasındaki inşa edici etkin

amil konumundadır. Ayrıca Türk-İslam medeniyetinin "Tevhidi Düşünce Yöntem" anlayışı, Modern Batı düşüncesinin içinden düşünceye ve bilgi üretmeye bakan bir antici yaklaşım olarak da değil, tamamen kendi değer sistemine göre evrensel ölçüğe de hitap eden "Genel Düzen(Sistem)Kurucu" özgün düşünce ve bilgi inşa etme yöntemidir. Bu üst seviye düzen/sistem kurucu özellik, Türk-İslam medeniyetinin düşünce ve bilgi üretme yönteminde net olarak ortaya konmuştur. Zaten Modern Batı medeniyetine bakıldığında; ABD, İngiltere, Almanya, Fransa, İtalya, Hollanda...vb gibi ülkeler hep, Batı medeniyet sistem birliğini (siyaset, düşünce(felsefe), toplum, ekonomi, psikoloji, eğitim, hukuk, vb. sosyal bilim dalları alanında) sahip olduğu "Düşünce Yöntem"i olan pozitivist düşünce yöntemi ile sağlamışlar ve hala da sağlamaktadırlar. Hatta bu konuda günümüze yönelik olarak Pentagon'un özellikle bu alana yatırım yaptığına dair bilgilerde, kaynaklarda bulunmaktadır. Bu noktada "Pentagon'un Modern sosyal bilim "Düşünce Yöntemi" üzerinden yeni süreçte, dünya iktidarını sağlamaya yönelik çabasında önemli yer tutmaktadır. Buna göre, "Pentagon Sosyal Bilimlerde araştırma yapan üniversitelerin ana sponsorudur. Pentagon, üniversitelere finansman sağlayarak, öncelikle insanların/vatandaşların hangi saikler doğrultusunda siyasal hareketlere yöneldiklerini öğrenmeyi ve bu hareketleri manipüle etmeyi hedefliyor"... ABD Savunma Bakanlığı, Sosyal Bilimlerde araştırma yapan üniversitelerin işbirliğiyle, dünya çapında bankacılık krizinin yaşandığı yıl olan 2008'de, "Minerva Araştırma İnisyatifi" adıyla başlatılan bu programla, ABD'nin stratejik öneme sahip olarak gördüğü dünyanın çeşitli bölgelerinde ortaya çıkan "sosyal, kültürel, davranışsal ve siyasal güçlerin neden olduğu temel anlayışın ne olduğunu" anlama hedeflenmiştir¹³. Modern Batı medeniyetinin öncü konumundaki ülkesi olan ABD'nin sosyal bilimlere, modern paradigma çerçevesinde dünya liderliğini devam ettirmeye yönelik iktidarını sağlama önemli bir unsur olarak görmüş olduğu anlaşılmaktadır. Böylece medeniyet anlayışının ortaya koyduğu; düşüncenin üretilmesinde, iktisadi üretimi gerçekleştirmede, tüketmede, dünya görüşünde, hayatı yaşama biçiminde, tarihe bakışta, siyaseti geliştirmede, bilgi üretmede...vb hep pozitivist düşünce yöntem birliği üzerinden hareket ederek, modern Batı medeniyetinin sosyolojik topluluğunu bu "yöntem birliği" üzerinden oluşturduğunu görmekteyiz. Oysa "yöntem birliği" konusu, bütün medeniyetlerin içindeki toplulukların ortaklık ve birlik içinde düşünce üretip, buna göre de eylem benzerliği sağlamasına ve böylece "medeniyet birliği" idrakinin oluşmasının yön vermektedir. Bu özellikli durum,

¹³ [http://www.ozgunsosyaldusunce.com/pentagon-sosyal-bilimlere-yapiyor,Nafeez Mosaddeq Ahmed, Çev:Nizamettin Karabekir 12:47 ,07.08.2021\).](http://www.ozgunsosyaldusunce.com/pentagon-sosyal-bilimlere-yapiyor,Nafeez_Mosaddeq_Ahmed,_Çev:Nizamettin_Karabekir_12:47_07.08.2021)

Türk-İslam medeniyetinin kendi medeniyet ve kültür dairesi içinde de, geçerlilik taşımaktadır. Ancak yukarıda da değinildiği gibi Türkiye özelinde Türk-İslam medeniyeti, “Düşünce Yöntemi”nin dönüşüm operasyonuna tabi tutulması sonucu kendi özgün “Düşünce Yöntemi”ni unutmuş ya da unutturulmuştur. Bundan dolayı Modern Türkiye, doğrudan pozitivist düşünce yöntemi üzerinden; kendi değerlerini, dünya görüşünü, hayat tarzını oluşturmaya itilerek, kimliksiz ve kaotik bir düşünce anlayışının içine itilmiştir. Buna göre de Türk-İslam dünyası ve onun son lideri olan Osmanlı Türkiye’sinden başlayan bu negatif hareketlenme, Modern Türkiye’de aktarmacı ve taklitçi bir anlayışla artık sistemleştirilmiştir. Böylece bu “yeni sistem” de Yeni Türkiye; “rasyonel olma”, “bilimsel düşünüşe sahip olma” gibi pozitivist “Düşünce Yöntemi”ne dayalı güzellemelelere tabi kılınarak, sahip olduğu kültürel kök değer içerikli özgün “Düşünce Yöntemi”nden uzaklaşmış/ uzaklaştırılmıştır. Bu durumunun tabii sonucu olarak da, Türk-İslam dünyası ve Modern Türkiye, bu bağımlı halin içine; “salt akılcı bilimci gelenek” ve “aktarmacı Düşünce Yöntem”iyle çekilmiştir.

Sonuç olarak Türk-İslam dünyasının ilmi bir yonteme dayalı olarak “yöntemli” ortak düşünce, bilgi, araştırma üretmesini sağlayan unsurunun adı, *”Tevhidi Düşünce Yöntem”* adı altında yeni bir bilgi inşa etme yöntem çalışmasının geliştirilmiş olduğu söylenebilir. Bu yöntem artık yaklaşık iki yüz yıl sonra özüne uygun olarak yeniden dünya gündemine ilmi olarak özgün bir kavramsallaştırma içeriğiyle ortaya konulmuştur. Bu “yöntem”in ayrıca pozitivist ve hermonotik düşünce yöntemlerinden farklı olarak, 7.-19. Yüzyıl sürecinde dünya siyasi hayatında Türk-İslam Medeniyetinin liderliğini sağlayan, “bilgi yöntemi” olmasıdır. Kıyamete kadar da bu ”yöntem” geçerlidir. O halde unutulmuş ya da unutturulan bu bilgi “yöntemi”ni, günümüzün içinde bulunduğu yapısal özellikleri de dikkate alarak, özüne uygun yeni yorum halinde tekrar ele alınıp, ilim dallarının yeni inşa ve ihyaya yönelmesi gerekmektedir. Bu yönelime göre de; hakim pozitivist düşünce yöntemine göre ürettirilen düşünce ve bilgi, Türk-İslam dünyasının örneğin; Kuzey Asya’daki Yakutlar, Tuva, Altay Cumhuriyetinden tutunuz,¹⁴ Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan, Türkmenistan, Azerbaycan, Kafkaslar, Türkiye, Balkan Ülkeleri, Irak, Cibuti, Etiyopya, Nijerya, Nijer, Cezayir vb. Hindistan, Endonezya, Malezya, Avrupa, Amerika ve Avusturalya’daki yaşayan medeniyetimiz ilim nüfusuna yön vermektedir. Türk-İslam medeniyetinin bu dikkatlerden kaçırılan durumundan acilen çıkması gerekmektedir. Bu çıkışın oluşa

¹⁴ [http://www.rusen.org/sibirya-turkleri/Hülya Aslan, 12.21 ,07.08.2021.](http://www.rusen.org/sibirya-turkleri/Hülya%20Aslan,%2012.21,%2007.08.2021)

bilmesi içinde yaklaşık iki yüz yıldır yapılmayan veya ihmal edilen milli ve manevi bütüncüllüğümüzü içeren bir ortak düşünce ve bilgi üretme yönteminin özgün olarak üretilmesi gerekmektedir. İşte medeniyetimizin bu acil ihtiyacını gidermek adına ortak "*Tevhidi Düşünce Bilgi İnşa Etme Yöntemi*" ve onun genel ilkeleri geliştirilmiştir.¹⁵ Bu özgün ortak bilgi inşa yöntemi ile Türk-İslam dünyasında başta sosyal ilim dallarının ve diğer tüm ilim dallarının bilgi inşa edilebilirliğinin imkânı ortaya konulmuş olmaktadır. Böylece 21. Yüzyıl sürecinde, Türk-İslam Medeniyetinin devletler/ milletler/ülkeler topluluğunun "İctimai Birliği"ni, ortak düşünce ve bilgi üretme yöntemi olan "*Tevhidi Düşünce Yöntem*" anlayışı üzerinden sağlanabilme idrakinin, "Yeni bir İhya"yı ortaya koyabilecek olan "yapısal inşa"nın hala imkan dahilinde olduğunu ifade etmekte olduğu söylenebilir.

"Düşünce Yöntemi" Nedir?

Türk Dil kurumuna göre "*düşünce*," "uzay ve zamanın ötesinde, öznenin dışında, kendiliğinden var olan, duyularla değil, yalnızca ruhen algılanabilen asıl gerçeklik, mütalaa, fikir, ide, idea, dış dünyanın insan zihnine yansımaları, niyet, tasarı" anlamlarını içermektedir (<http://tdkterim.gov.tr>, 8.10.2021, 14.39). Bu yönüyle düşünce, maddesel dünyanın ötesinden görünmeyenle yani soyut olan ile alakalı bir kavram olarak belirtilir. "*Düşünme*" ise daha maddi dünyaya dönük bir kavramdır. Bu yönüyle düşünmek; maddi "olaylar arasında sebep-sonuç bağıntısını kurmaktır."¹⁶ Fakat "düşünce"nin soyut, mana içerikli bir muhtevası onun; değere, inanca göre şekil alan yönünü öne çıkarmaktadır. Böylece "düşünce"nin bu özelliği onun her bir medeniyette, toplumda, ülkede veya kültürel yapıda ayrı ayrı bakış açısı sunmasının ortaya çıkartmaktadır.¹⁷ Bu yönüyle düşüncenin soyutlukla yani duygu ile olan birebir ilişkisi, ona hem "izafilik" konusunda ve hem de "yöntem" konusunda bir derinlik ve özellik kazandırmaktadır. Buna göre insanın herhangi bir olay ya da olaylar karşısında ortaya koyduğu "düşünce"leri hep ait olduğu; medeniyetin /inancın/toplumun ya da kültür sisteminin değer anlayışına göre şekillendiğinden bu durum da, insana tesir eden "düşünce"nin, izafilik özelliğini ortaya çıkarmaktadır.

"Yöntem" ise "araştırma yolu ile bulunup ortaya konabilecek somut sebep-netice ilişkilerini ve mümkün olduğu hallerde bu ilişkilerin temelinde yer alan soyut ilmi

¹⁵ Osman Şimşek, Tevhidi Düşünce Bilgi İnşa Etme Yönteminin "Çalışma Ahlakı" Anlayışına Yönelik Özgün Yaklaşımı, Mehmet Akif Ersoy'un Aziz Hatırasına Emek ve İş Ahlakı Şurası, Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları, No:105,Edi; M.Enes Kala, Ankara, Nisan 2022, ss.166-128.

¹⁶ Nurettin Topçu, İslam ve İnsan, Mevlana Ve Tasavvuf, İstanbul: Dergah Yayınları No: 3 ,173. Baskı, Yayına Hazırlayan: E.Ezverdi, İ.Kara, İstanbul,2002, s.43.

¹⁷ Yılmaz Özakpınar, İnsan Düşüncesinin Boyutları, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2002, s.158.

kanunları tespit etmek için izlenmesi gereken yol anlamına” gelmektedir.¹⁸ Buna göre her bilgi alanının ait olduğu medeniyet anlayışına bağlı olarak ona “uygun belli bir mantığı ve belli bir metodolojiyi” yani yöntemi takip etme mecburiyeti bulunmaktadır. Böylece o medeniyet ya da toplum anlayışına uygun doğru “yöntem”e sahip olmak, o medeniyet ya da toplum hakikatine ait bilgiyi üretmeyi veya ona ulaşma imkânını sunacaktır. Buna göre yöntemi; “bilgiye ulaşmak için kullanılan yol” olarak ifadelemek gerekmektedir.¹⁹ “Yöntem” konusuna, Filibeli Ahmet Hilmi’de dikkat çekmiştir. Filibeli bu noktada “medeniyet hayatta en zaruri olan şey fikirler ve amellerde sağlam bir usule sahip olmaktır” diyerek, bir medeniyet ya da toplum açısından “yöntem” konusunun önemine vurgu yapmıştır. Bu konuda Filibeli A.Hilmi, medeniyet ve toplumların düşüncelerini ve bu yöndeki çalışmalarını gerçekleştirmedi, düzenli bir “yöntem”e sahip olamamaları halinde, onların asıl hedeflerine ulaşmada başarısız olacaklarını belirtmiştir.²⁰ Bu noktada Filibeli, medeniyet ve toplumların başarılı olabilmeleri için hem teorik hem de uygulama da kendi özgün medeniyet değerlerine uygun “yöntem”i takip etmelerinin gereğine vurgu yapmıştır.²¹ Böylece bir medeniyet ya da toplumun başarılı olmasında ve istikrarını sağlamasında o medeniyetin “düşünce” anlayışı ile bu düşünceyi ilmi bilgi inşasına aktarmasında o medeniyetin değerlerine uygun “yöntem” bilgisi ve onun uygulanması, oldukça önemli bir gerçeklik taşımaktadır. Buna göre “düşünce”nin değer ile olan ilişkisi, düşüncenin hem izafiliğini de ortaya çıkardığından ve hem de özgün bir “yöntem” anlayışını geliştirmeyi ortaya çıkardığı belirtilebilir. Bu duruma bağlı olarak, “Düşünce Yöntemi”nin de; medeniyetten medeniyete, kültürden kültüre, değerden değere göre, farklı “düşünce” temaları ve farklı izlenen “yöntem”lere bağlı olarak oluştuğu söylenebilir. Buna göre,

Düşünce Yöntemi; “Bir medeniyetin/toplumun/ insanının; dine, dünyaya, devlete, siyasete, ahlaka, kültüre, eşyaya(maddeye), olaylara, eğitime, paraya, servete, sermayeye, sanayiye, girişimciliğe, gençliğe, aileye, kadına, kendine, başkalarına, azınlığa velhasıl toplum hayatındaki tüm beşeri, kültürel ve ictimai (sosyal) olay ve olgulara, tüm “şeylere; nasıl, nereden ve hangi temel öncüller merkezinden bakılmasının “ilmi yöntem”ini ortaya koymaktadır”. Yani tüm bu sayılanlar ve benzerine yönelik bilginin, nasıl üretileceğini ifade eden veya onu ortaya koyan bir kavram-

¹⁸ Amiran Kurtkan Bilgiseven, Sosyal İlimler Metodolojisi, Filiz Kitapevi, İstanbul, 1994, s3.

¹⁹ M.Yusuf Ertek, İnsan Kaynakları Yönetimi Felsefesinde İnsan: Birey - Fert Farklılaşması, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2021, ss.123-122.

²⁰ Ramazan Turan, Filibeli Ahmet Hilmi’ye Göre Yöntem Sorunu, Balkanlarda İslam, Balkanlarda İslam Dini ve Kültürel Hayat C:3. - Edirne, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2020, ss.476.

²¹ age,S:477.

dır " Düşünce Yöntemi". Buna göre bu açıklamalar çerçevesinde ilk dikkat çeken hususun, "Düşünce Yöntemi"- "İlmi Yöntem" etkileşiminin, bir medeniyet açısından özgün bilgi üretmesinin temelini oluşturmasıdır. Bir medeniyetin sahip olduğu "Düşünce Yöntemi"nin niteliği, o medeniyetin kendi bünyesindeki her şeyin açıklamasında oldukça temel bir konumdur.²² Bu durum, özgün bir toplum/medeniyetin inşa ve ihyası için göz ardı edilmemesi gereken çok temel bir konudur.

Türk -İslam Medeniyetinde "Tevhidi Düşünce Bilgi Yöntemi" Nedir?

Bu Yöntem Anlayışı "Bilgi"yi Nasıl Üretir?

Özellikle son iki bin beşyüz yıllık insanlık tarihinde Batı medeniyeti ve Türk-İslam medeniyeti olarak iki ana medeniyet; Akdeniz Havzasında, Kıta Avrupa'sında, Ortadoğu'da ve Kuzey Afrika ölçeğinde etkin faaliyet göstermişlerdir. Yine bu süreçte "bilgi türü ya da bilgi inşa etme yöntemi" olarak da insanlık, iki tür ana bilgi üretme ve ana düşünce yöntemine bağlı kalmıştır. Bunlardan ilki;"vahyin emrine girmiş bütüncül (tevhidi) akıl ile üretilmiş olan vahiy-akıl ilişkisine dayalı oluşan *Tevhidi bilgi türü*"dür. Yani "*Tevhidi Düşünce Yöntemi*"dir. İkincisi ise "salt akla dayalı nesne (madde)-akıl ilişkisini düzenleyen *materyalist bilgi türü*"dür. Böylece başta yukarıda belirtilen ana kültür bölgeleri olmak üzere dünya üzerinde, bu iki ana "bilgi" ve bilgiyi oluşturma "yönteminin/"metodunun" bulunduğunu görmek mümkündür.²³ Ana tasnif bu iki eksenden oluşmaktadır. Bundan dolayı 7. Yüzyıl ile 19. Yüzyıl sürecinde yani 1200'lük süreçte Türk-İslam medeniyeti üç kıtada "*Tevhidi Düşünce Bilgi Üretme Yöntemi*"ne göre; düşüncenin bilgisini, içtimaiyat (cemiyet/toplum)bilgisini, iktisat bilgisini, siyaset bilgisini, hukuk bilgisini, nefsiyat bilgisini, eğitim bilgisini..vb üreterek, söz konusu zaman aralığında bu geniş coğrafyalarda "iktidar" olmuştur. Böylece belirtilen süreçte Türk-İslam medeniyeti "*özgün bilgi- iktidar*" ilişkisi ekseninde adalet merkezli siyasal iktidar yapısını, "Tevhidi Düşünce Bilgi Yöntemi"ne dayalı bilgi inşası ile sağlayarak, bir "kültür devleti olmayı ve özgün toplum yapısını oluşturmayı başarmıştır.²⁴ Buna göre Türk-İslam medeniyeti "*Tevhidi Düşünce Bilgi Yöntem*" anlayışına dayalı kültür devleti, üretmiş olduğu içtimai(sosyal) ilim dallarına yönelik bilgi ile; ne sınıflı bir çatışma ve sömürü bilgisini üretmiş, ne tekelci ekonomik yapılanmaya dayalı bir ekonomik yapıyı üretmiştir. Bunlara ilaveten yine ne kültür-din toplum ilişki-

²² Osman Şimşek; "Düşünce-Yöntemi-Kültür Değişmesi"İlişkisinin Modern Türkiye'de Pozitivist Düşünceyi Etkinleştirmesinin Sosyolojisi, Ankara, Bilig (Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi/Journal of Social Sciences of the Turkic World),Yaz,-Sayı:2020 ,94c,Ankara.

²³ Osman Şimşek, Tevhidi Düşünce İlim Geleneğine Karşın Modern Bilim Geleneğinin Sosyal(İctimai) Düşünce Sistemine Etkileri, Türkiye'de Bilgi Üretimi ve Bilim Politikaları, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2018ç, s. 761.

²⁴ Osman Şimşek, Medeniyet ve Sistem Edici Vasfıyla Tevhidi Düşünce, İlmaz Yayınları, Yayın No:1, Ankara, 2016, ss.29-28.

lerinde ırkçı bir milliyetçiliği ve ırkçılık üzerine kurgulanmış dini milliyetçiliği, ne etnik sosyolojiyi tahrik eden üstün ırk nazariyesi-kültür ilişkisini üretmiş, ne toplum katmanları arasında yapısal sınıf farklılığı ve hiyerarşik yönetim çatışmasını geliştiren bir siyaset ortaya koymuştur. Ayrıca feodalist zihniyet içerikli ne “Tanrı”ya ne de “Efendi”ye (Feodal beye) ihtiyaç hissetmeyen bir çatışmacı burjuvanın oluşmasını geliştirmiş,²⁵ ve ne de gücünün adaletini destekleyen zalimane, adaletsiz bir hukuk uygulamasını ortaya koymuştur. Bütün bunların yerine Türk-İslam medeniyeti üç kıtada, siyasal hakimiyet kurduğu bu 1200 yıllık süreçte; denge iktisadını, adaletli siyaset anlayışını, ilahi ölçülerden hareket eden tevhidî “hak” içerikli hukuku, egoist-bencil salt akılcı insan yerine diğergam “*tevhidî akıldan hareket eden kul insan*”, iki dünyada başarılı olmayı sağlayan bütüncül eğitim anlayışını, “Yaratan ve yaratılmışlık” üzerinden oluşan bir düşünce (felsefe, tefekkür) bakışını, kendi özgün ictimai (sosyal) ilimlerinin ürettiği akıl ve yönetim anlayışı ile sağlamış olduğu görülür.

Türk-İslam medeniyetinin bütüncül ilmi yapı özelliği, “*Tevhidî Düşünce Bilgi Yöntemi*” ile yukarıda belirtilen sosyal ilim dalları unsurlarının her birinin hem kendi içyapılarını ve hem de her birinin birbirileri ile olan düzenli ilişkilerini, “yöntemli-bütüncül bakış” etkileşiminden oluşan ilmi disiplin ile sağlamıştır.²⁶ Çünkü son iki bin beş yüz yıllık dünya tarihinde, yukarıda ifade edilen dünya siyasal coğrafyasında, Batı medeniyeti ve Türk-İslam medeniyeti ana iki akım konumundadırlar. Söz konusu olan iki medeniyetinde, iki ayrı “Düşünce Yöntemi” de bulunmaktadır. Bu “Düşünce Yöntem”leri günümüzde Batı medeniyetinde materyalist düşünce temellilik üzerine geliştirilmiş olan “Pozitivist Düşünce Yöntemi” ve Türk-İslam medeniyetinde ise “Tevhidî Düşünce Yöntemi” üzerinden bilgi inşa ederek, medeniyet hâkimiyet alanlarını oluşturmuşlardır.²⁷ O halde esasında var olan ama özellikle birinci “Yeni Türkiye” diye ifade edilen Modern Türkiye’nin kurulumundan (1923) günümüze değin unutulmuş ya da unutturulmuş olan Türk-İslam medeniyetinin tüm zamanlara yönelik özgün bilgi üretme yöntemi ve araştırma yöntemi olan “*Tevhidî Düşünce Yöntemi*” nedir? Bu yöntem anlayışı bilgi nasıl üretir? Türk-İslam bilgeleri bu “Yöntem”e göre bilgiyi nasıl üretmişlerdir? Şimdi bu soruların cevaplanması gerekmektedir.

²⁵ Osman Şimşek, *Yeni Ahlak Toplumu İnşası*, Gazi Kitapevi, Ankara, 2013a, s.116.

²⁶ Osman Şimşek *Modern Toplum Sosyolojisinin Pozitivist “Kültür” Kuramlarına Karşın Türk-İslam Medeniyetindeki “Tevhidî Kültür” Kavramı*, Çalışma Hayatı Araştırmaları 2021a, Hiperyayın, İstanbul, 2021, s.13.

²⁷ Osman Şimşek, *Medeniyet ve Sistem Edici Vasfıyla Tevhidî Düşünce*, İlimar Yayınları, Yayın No: 1, Ankara, 2016, ss.65-63.

İctimaiyat (Sosyoloji)İlmi Düşüncesi Açısından "Tevhidi Düşünce Yöntem Anlayışı" Nedir? ve Onun "İctimai Dünya Görüşü" ve "İctimai Düzen(Sistem)"in Kuruluşundaki "Kurucu" Kavram Boyutunu Nasıl Oluşur

Bu alt bölümde konunun işlenmesinde öncelikle "tevhit" kavramını incelemek gerekmektedir. Tevhit kavramı genelde ilahiyat alanında kullanılmasının yaygın görünümü, onun, ağırlıklı olarak "iman" konusu çerçevesinde ele alındığını ortaya koymaktadır. Oysa "tevhit" kavramının İslam dininin "iman" boyutu ile olan alakası tartışmasız doğru iken bu kavram burada tevhit imanına sahip insanın ictimai grubun, cemiyetin(toplumun), medeniyetin ictimaiyat alanındaki etkisi, düzen kurucu yapısı, dünyaya yön verışı, bilgi üretimi ve düşünce inşasındaki mahiyetini oluşturmadaki özgün özelliği ile ele alınacaktır. Buda;"-tevhit-düşünce", "tevhit-ictimaiyat", "tevhit-ilmi yöntem", "tevhit –bilgi inşası", "tevhit-iktidar",...vb alanlarında tevhidin öncelikle ictimaiyat ilmi çerçevesinde ele alınmasının önemini ve gerekliliğini ortaya koymuş olmaktadır.

"Tevhidi Düşünce" Anlayışı Nedir Ve Neyi İçermektedir?

Tevhit kavramını ele aldığımızda; onu, kâinattaki bütünlüğü ifade etmesi bağlamında ele alınan bir kavram olarak,²⁸ İslam'ın "öz"ü olarak belirtebiliriz. Bundan dolayı "bütün cüz'üleri ile kâinat Allah'dandır.. Allah'ın tecellisidir ve O'nun nuru(ruhu, enerjisi) ile ayaktadır. Bundan ötürü görünen herşey, tek bir İlahla bağlılığı açısından tektir. Tek bir vücuttadır".²⁹ Buna göre tevhidin bu yönü, kâinattaki her şeyin, esasında tevhit kanununa bağlı olarak "Tek"lik üzerinden işlemesini sağlayan bir anlam içeriğine sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bu izaha göre kâinattaki herşeyin, Allah'ın teklifi ve O'nun "Tek"lik ilahi kanunu üzerinden oluşan bilgi ile yani tevhidi anlayışla ele alınmasını gerekli kılmaktadır. Bu özelliğin ilmi yöntem şeklinde ele alınması için öncelikle "tevhit-düşünce" ilişkisinin kurulmasının gereği bulunmaktadır.

"Tevhit-düşünce" ilişkisi üzerinden insan, cemiyet/toplum hayatındaki her şeyin ictimai(sosyal) bir zeminde ortaya koyması niteliğiyle tevhidi, ictimaiyat ve ictimaileşme ile ilgili olarak ele alınması gereken bir kavram olarak görmemiz gerekmektedir. Çünkü "tevhit" kavramı, insanın hayata yönelik her şeyin ilahi kanunlar çerçevesinde ele alınmasını içeren bir anlayışa sahiptir.

"Tevhid"ın kaynağının ilahilik içermesine bağlı olarak ve onun "insanın maddi (dünyevi) ilişkilerini düzenlemesi" yönüyle," tevhidin, insanın hem iç dünyasını

²⁸ Amiran Kurtkan Bilgiseven, İlm-i Ledün(Genel Teoloji),2.Baskı, Filiz Kitapevi, İstanbul, 2003, ss.118.

²⁹ age,ss. 119-118.

(soyut), hem dış dünyasını (somut) bütün olarak şekillendirdiği” söylenebilir.³⁰ “Tevhit” kavramının bu bütüncül özelliği içeriyor olması üzerinden hem herşeye yönelik bilgi üretmesini ve hemde bunu bir “yöntem” ile gerçekleştirmesini ortaya çıkarmaktadır.

Buna göre bu alt bölümde ikinci olarak ele aldığımız kavram olan “*Tevhidi Düşünce*” anlayışı ise; “Allah’ın ortaya koyduğu ilmi “*yöntem*”in adını oluşturan,³¹ bunu da “*tevhit- düşünce*” ilişkisine bağlı oluşan *özgün bir birleşik kavram* şeklinde üretilmiş olduğunu belirtebiliriz.³² Bu tevhidi içerikli ilmi yöntemin önemi “hiçbir ilimle yanlışılanamayacak ve ancak onaylanabilecek şekilde” bir özelliğe sahip olduğundan,³³ tamamen tüm zamanlara yönelik ve her şeyi ilmi olarak ele alma kabiliyetine sahip özgün bir “yöntem” niteliğine sahiptir. “Tevhidi Düşünce” anlayışının bu özelliği de, onun ilahi kaynaklı olmasından kaynaklandığını göstermektedir. Bununla birlikte “Tevhidi Düşünce” kavramı, sahip olduğu benzersiz niteliği ile Türk-İslam medeniyetinin dünya ölçeğinde her dönemde; ictimai düzen kurma vasfına sahip olduğunu göstermekte olduğu da söylenebilir. Ayrıca bir de *özgün olarak geliştirilen bu “Tevhidi Düşünce” birleşik kavram üzerinden Türk-İslam medeniyetinin kendisine has bir ilmi metodunun varlığı da ortaya konulmuş olmaktadır*. Böylece “Tevhidi Düşünce” anlayışı; insanı, kâinatı ve toplum ve içindeki her şeyi “*tevhit-düşünce*” birleşik kavramına göre şekillendirmektedir. Buna göre “Tevhidi Düşünce”, vahiy kaynağından beslendiğinden dolayı iki dünyacı bir anlayışa sahiptir. Bu bağlamda “Tevhidi Düşünce”, bir taraftan öte dünyayı ele alırken, aynı anda insanın bu dünya hayatına yönelik tutum, tavır ve davranışını düzenleyerek iki dünyacı bir özellik taşımaktadır. “Tevhidi Düşünce” anlayışının bu vasfı onu vahyin maddi dünya hayatına kıyamete kadar her zaman için yön verdiğini ifade eden bütüncül karakterine dikkat çekmekte olduğu söylenebilir.³⁴ Buna göre manadan, maddeye geçişin somutlaşmasını da “söz, eylem, davranışlar” üzerinden yukarıda belirtilen köprü kavramlar kurarak, bunun üzerinden bu bütüncüllüğü sağlamış olduğunu belirtmek mümkündür.

“Tevhidi Düşünce” anlayışı madde+mana bütüncüllüğüne dayalı oluşmuş olduğundan,³⁵ köprü kavramlar ile soyuttaki manayı “söz, davranış..vb.” ile maddi

³⁰ Yasin Yüksel, *Tevhidi Düşünce ve Pozitivist Düşünce Yöntem Farklılıklarının Osmanlı İdeal Dönemi İle Modern Türkiye Üzerinden Eğitim-Çalışma İlişkisinin Mukayeseli Analizi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2020, s.51.

³¹ Osman Şimşek *Medeniyet ve Sistem Edici Vasfıyla Tevhidi Düşünce*, İlmaz Yayın No:1, Ankara, 2016, ss.160.

³² Osman Şimşek, *Giriş, Mukayeseli Medeniyetler Analizi, Tevhidi Düşünce Temelli Konuşmalar1*, Ankara, İlmaz Yayınları, Yayın No: 6, Ankara, 2020a, ss.12.

³³ Amiran Kurtkan *Bilgiseven, İlm-i Ledün (Genel Teoloji)*, 2. Baskı, Filiz Kitapevi, İstanbul, 2003, s.118.

³⁴ Osman Şimşek, *Medeniyet ve Sistem Edici Vasfıyla Tevhidi Düşünce*, İlmaz Yayınları, Yayın No:1, Ankara, 2016, s.54.

³⁵ age, s.49.

alana taşıyarak, "Tevhidi Düşünce" anlayışının bütüncül davranışı ortaya konulmuş olmaktadır. Bu noktada "Tevhidi Düşünce"nin ilim anlayışı ise madde ve mananın birlikteliğinden hareket ederek esasında "bilimi de içine alan daha geniş bir alanı tanımlamış "olduğu söylenebilir. "Bilginin elde edilme yolu sadece akıl yahut duyular değildir. Akıl ve selim hisler olarak adlandırılan beş duyunun yanı sıra doğru haber olarak adlandırılan vahiy de bilginin kaynakları arasındadır". Bundan dolayı "vahiy, sadece gayb alanında bilgi kaynağı değil; aynı zamanda, bütün varlıkların sahibi ve yaratıcısının, her şeyi bilen Zat'ın haber verdiği her konu için kesin bilgi kaynağımız" olup, bunu da köprü kavramlar üzerinden görünmeyen(soyutun), görünen üzerinde aşikâr olması ile sağlanmış olduğu söylenebilir.³⁶

"Tevhidi Düşünce Bilgi Üretme Yöntemi" "Bilgi"yi Nasıl Üretir?

Türk-İslam dünyasının günümüzde en zorlandığı şey, kendi insanının, kendi medeniyet yapısında özgün bilgi üretme yönteminin var olup olmadığının bilgisine sahip olmaması konusundadır. Bu bilgi yönteminin var olduğu bilincine ulaşıldığında ise, medeniyetimizin kıyamete kadar daima her ilim dalında, alanında, özgün bilgi üretme imkânına sahip olduğunun "güven" ve "idraki"ne sahip olmuş olacaktır. Fakat 19. Yüzyıldan bu yana pozitivist düşünce yöntem dayatması ile her bilim dalından bilgi üretme zorunluluğu içine itilen Türk-İslam medeniyeti, kendi özgün bilgi üretme yöntemini unutmuş, günümüzde bunun varlığında haberi olmayan bir duruma sokulmuştur. Oysa Türk-İslam medeniyetinin "Tevhidi Düşünce Yöntem" "anlayışı, kıyamete kadar her ilim dalında ilim alanında ictimai hayatı ilim ile kuşatan her şeye özgün bilgi üretimi ve çözüm geliştirebilmektedir.

Bu aşamada öncelikle bunun açıklanmasına yöneleceğiz;

Bu çalışmanın yukarı bölümünde "Tevhit" in her şeye yönelik düzen kurucu niteliğinin "*Madde(dış/somut) + Mana(iç/soyut)*" terkibin bütüncüllüğü belirtilmişti. Buna göre bu özelliği bilgi üretmeye aktardığımızda şöyle bir tablo ortaya çıkmaktadır:

³⁶ Kübra Bostan, Pozitivist ve Tevhidi Düşünce Bilgi Yöntemleri Bağlamında "Çalışma-Eğitim-Ahlak" Etkileşiminin Yeni Dönem Türkiye Eğitim Zihniyetindeki Özgün Arayışı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2019, s.31.

Tevhidi Bilgi Üretme Yöntemi

Tevhidin Dış Yüzü (Madde/Somut)	Tevhidin İç Yüzü (Mana/Soyut)
Akıl (Beyin/Zihin)	Vahiy (Kalp)
İnsan bedeni	İnsan ruhu
"Duyu"lar	Duyum"lar/hisler
Düşünme	Düşünce
Maddi/Dış/Somut Dünya	Mana/İç/Soyut Dünya

İkinci olarak da bu üretilen bilginin, Türk-İslam medeniyetinin *birliğini* sağlamada nasıl gerçekleştirilecek olması konusu önem taşımaktadır. Bu "madde" ve "mana" unsurlarını içeren "şey"lerin bütüncül anlamda bilgiye dönüştürülmesinde, Muhyiddin İbn'ül Arabi, herşeyde *içten araştırma yöntemini* kullanarak, bilgi üretme metodunu buna göre oluşturmuştur.³⁷ Böylece her şeye yönelik bilgiyi üretmede, herşeyde bulunan iki temel unsur olan "madde" ve "mana"nın hangisinin kurucu öncü unsur olup, diğerinin de ona göre bütüncülüğü oluşturduğu sorulabilir. Burada her şeyin bilgisinin kurulmasında öncelikle ondaki "iç"ten olandan yani "mana"nın öncülüğünde başladığı söylenebilir. Buna göre bütün araştırmalar ve ona bağlı bilgi üretmeler, öncelikle hep içten başlayan bir "yöntem" içermektedir.³⁸ Özgün bilgi inşa edilmesi açısından bunun bilgisine ulaşmamız oldukça önemlidir. Çünkü her şey "yok" iken, sadece Allah vardı. Bu hakikate de öncelikle iç dünyamızda inanıyoruz("la hüve illahu" idraki ile). Bu idrak durumu Tevhit kanununun "madde +mana" bütüncüllüğündeki "mana" vechine tekabül etmektedir.

" Tek Varlık "olan Allah, tanınmayı murat etti ve eşyayı(madde/kainat) ve insanı yarattı. Bu durum ise Tevhit kanunun "madde +mana" bütüncüllüğündeki "madde" vechine tekabül etmektedir. *O halde her şey önce içten hareketle dışa yön verici şekilde oluştuğundan, bilgi de önce, içden ("mana"dan) dışa("madde") ye doğru üretilme yöntemini takip ederek oluşmaktadır.* Bu nokta, her şeyi, "Tevhidi Düşünce Yöntem"ine göre açıklamayı meşrulaştırmaktadır. Hz Peygamber Efen-

³⁷ Amiran Kurtkan Bilgiseven, Sosyal İlimler Metodolojisi, Filiz Kitapevi, İstanbul, 1994, s.105.

³⁸ Age,s.113.

dimiz(sav), düşünce, bilgi üretme ve hayatın içindeki her şeyi "yöntem"li olarak anlama gerçeğini, çok sade bir veciz ifadeyle açıklamıştır;

"Ameller, niyetlere göredir".

Bu noktada **Ameller**(yani "madde"; dıştaki davranışlar, duyu organlarına bağlı üretilen düşünce ve davranışlar, tutumlar, ferdi ve sosyal davranışlarımızı içermektedir) **niyetlere**(yani "mana"; içten gelen duygulara, hislere, soyut düşüncelere) **göredir** açıklaması, evrensel düşünce ve bilgi inşa etme yönteminin "Tevhidi Düşünce Yöntem" anlayışına göre oluştuğunu ortaya koymaktadır. Buna göre Türk-İslam medeniyetinin içten dışa doğru yönelen yani "mana"nın, "madde"ye yön verme önceliğine bağlı olarak oluşmuş olan bilgi üretilmesini, düşünce geliştirilmesini ve insanların gündelik hayatlarındaki her şeyin bu bütüncül "yöntem" anlayışına göre gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır.³⁹ Böylece Türk-İslam Medeniyetinin "Tevhidi Düşünce Yöntem" anlayışına göre insanlar, kıyamete kadar evrensel ölçekte bu yöntem anlayışına bağlı kılınarak, "her şey"lerini buna göre anlama, anlamlandırma ve açıklamaya yönlendirilmiştir.

Bütün bu açıklamalardan hareket ederek Türk-İslam medeniyetinin "bilgi" üretme yöntemi olan "*Tevhidi Düşünce Bilgi Üretme Yöntemi*" Modern Batı medeniyetinde hâkim olan iki bilgi üretme türünden oldukça farklı bilgi üretme anlayışına ve yöntemsel içeriğe sahip olduğu söylenebilir. Türk-İslam medeniyetinin kıyamete kadarki süreçte bütün zamanlarda geçerli olan evrensel bilgi üretme yöntemi olan "*Tevhidi Düşünce Bilgi Üretme Yöntemi*" nin nasıl bilgi üretme niteliğine sahip olduğunu daha iyi anlayabilmek için bizlere çok yoğun olarak öğretilen pozitivist ve hermonotik düşünce yöntemlerinin ilkelerini ile karşılaştırma bağlamında açıklamanın daha yararlı olacağını düşünmekteyiz. Buna göre;

³⁹ Osman Şimşek, Türk Girişimciliğinin Sosyolojisi, Otorite Yayınları, 2013b, Ankara, s.42.

Pozitivist Düşünce Yöntemi	Hermonotik Düşünce Yöntemi	Tevhidi Düşünce Yöntemi
↓	↓	↓
Düşünce: Materyalist Düşünce	Materyalist İçerikli Dindarlık	Tevhit İnancı
Akıl: Salt/Rasyonel Akıl	Materyalist Dindarlık İçeren Akıl	Tevhidi Akıl
Varlık/İnsan: Madde	Madde+ Mana	Madde+ Mana
İsim: Science	Knowledge	İlim/Tevhidi İlim
Bilgi İnşa		
Ursular: Obj-Suje	Suje-Obje	Mutlak Varlık → Yaratılmış Varlık
		↓
		Allah Kainat İnsan
		Etkileşiminde Tevhit Merkezli Bilgi İnşası
Etkileşim Ursular: Etkileşiminde Obj Merkezli Bilgi İnşası	Etkileşiminde Suje Merkezli Bilgi İnşası	
Bilgi Üretme Yöntemi: Tümevarım	Tümdengelim	TümV (İstikra)+ Tümgelim (Talil)
Bilimsel/İlmi Araştırma Yöntemi: Nicel Arş. Yön	Nitel Araş. Yön	Tevhidi Düşünce Bütüncül Arş. Yön.

Tablodan da görüldüğü üzere mevcut dünya üzerinde Modern Batı medeniyetinde iki (pozitivist ve hermonotik), Türk-İslam medeniyetinde de *Tevhidi Düşünce Yöntemi* olmak üzere üç bilgi üretme yöntemi hakimdir⁴⁰. Ama bizler Modern Batı'nın bilgi üretmedeki hegemonik baskısı sonucu sadece etkisini pozitivist ve hermonotik düşünce yöntemine dayalı bilgi üretme yöntemlerini biliyoruz. Oysa kıyamete kadar tüm zamanlarda ve teknolojik düzeylerdeki toplum yapılarında geçerli olan ve olacak bir din ve hayat tarzı ilkelerini sunan Tevhidi Düşünce Bilgi Üretme Yöntemini, unutmamız yada unutturulmamız neticesinde "bilmiyoruz" konumundayız. Oysa yukardaki tabloya göre Modern Batı Medeniyeti düşünce yönteminde pozitivist "Science" ve hermonotik bilgi yöntemini ifade eden "Knowledge" kavramlarıdır. Oysa Türk-İslam medeniyetini bilgi üretme yöntemini ortaya koyan temel kavram ise *İlim/Tevhidi İlim* kavramıdır. Bu açıklamalar çerçevesinde esasında pozitivist "Science", hermonotik "Knowledge" ve Tevhidi Düşünce temelli tevhidi ilim anlayışları hiç de birbirlerine benzememektedirler. Bu "benzemezlik" özellikleri üç yönteminde farklı bilgi üretme anlayışlarına sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

⁴⁰ Osman Şimşek, "Tevhidi Düşünce Bilgi İnşa Etme Yöntemi"nin Türk-İslam Medeniyetinde Ortak Düşünce Yöntemi" Oluşturma İmkânı Üzerine, Tevhidi Düşünce Temelli Konuşmalar3, Ankara, İLMAR(İlmi ve Metodolojik Araştırmalar Derneği) Yayınları, Yayın No: 8, Ankara.2021b, ss.7-6.

Pozitivist düşünce yönteminin sınıf temelli "üniversal bağlamda bilgi üretme anlayışı, nicel araştırmaya dayalı bilginin üretilmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır. Nicel araştırma yöntemi ile özellikle survey yoluyla oluşan metinsel bilgi, pozitivist içerikli rasyonel, akılcı bilgi vasıtasıyla üretilmekte olduğu söylenebilir. Yani salt akıl yoluyla materyalist bilgi ya da "insan=madde" formülü şeklinde tezahür eden tek "madde" faktörüne dayalı bilgi oluşmuş olmaktadır. Burada ki "madde" yani pozitivist düşünce yöntemi bünyesinde bulunan "madde"; sonsuz evren anlayışına gör kendiliğinde oluşmuş bir "madde" dir. Din ya da inanç ile algılanması mümkün olmayan bir "madde" dir. Pozitivist Düşünce yönteminde ana "şey" olarak kullanılan bu "madde" anlayışıyla dini içerikli, materyalist temalı, kendi kendisine oluşmuş bir anlam içeriğine sahiptir. Dolayısıyla "çalışma" ile ilgili konulara yönelik bilgi inşası bu salt akıl yapısı üzerinden *insan=madde* tekçi formülü üzerinde materyalist tema şeklinde oluşan bir bilgi ağına sahiptir. Burada pozitivist düşünce yöntemine göre "madde"yi ele alışı; her durumda her ortamda, her teknolojik gelişimin sağladığı şey liberal-kapitalist girişimcinin kar maksimizasyonunun sağlanmasına yönelik⁴¹ olarak ele alınan bilim dalı konusuna uyarlamaya yapılmaktadır.

Hermonotik düşünce yöntem ise Modern Batı medeniyetindeki ikinci ana bilgi üretme yöntemidir. "Bu yönetime göre bilgi üretimi/inşası, "mana+madde" bütüncüllüğünden oluşur. Buna göre hermonotik yöntemdeki "madde+mana" bütüncüllüğüne dayalı bilgi üretme formülünün, Türk-İslam medeniyetinin "madde(görünen)+mana(görünmeyen) " *terkip yapısına* benziyor gibi gözükse de aralarında "paganizm" ve "tevhit" anlayışları arasındaki derin anlam farklılığı gibi bir farkın mevcudiyeti bulunmaktadır. Bu farkın bilgi üretirken bilinmesi, ilmi çalışmanın hakikati açısından oldukça önemlidir. Çünkü pozitivist düşünce yönteminin kullandığı "madde"; yaratılmamış, kendi kendine var olmuş bir madde anlayışıdır. Bu madde anlayışı; sonsuz evren-salt akılcılık ilişkisi üzerinden kurulmuştur.

Hermonotik düşünce yönteminin formülüne yön veren "madde+mana"daki "madde/görünen" ise tanrı tarafından yaratılan kâinatın içinde yaratılmış bir anlam içeriğine sahiptir. Fakat hermonotik düşünce yönteminin bu yaratılmış "madde" algısı, pozitivistlerdeki "madde" ile farklı bir anlam içeriğine sahip olduğu gibi görülse de veya söylene de, esasında o da, materyalist bir madde anlayışına hitap ederek dolaylı yoldan pozitivist pagan içerikli "madde" anlayışı ile örtüşen bir mahiyete sahip olduğu söylenebilir. Çünkü Hermonotik düşünce de ki "madde/görünen" nin de materyalize edilmiş yani teslis inancına dayalı salt akıl yoluyla

⁴¹ Osman Şimşek, Tevhidi Düşünce Bilgi İnşa Etme Yönteminin "Çalışma Ahlakı" Anlayışına Yönelik Özgün Yaklaşımı, Mehmet Akif Ersoy'un Aziz Hatırasına Emek ve İş Ahlakı Şurası, Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları, No:105,Edi; M.E nes Kala, Ankara, Nisan 2022, s.143.

üretilen Baba Tanrı “formundan hareketle oluşmuş olduğundan, buradaki “madde”nin de salt akılcılık içeren paganizme göre kurulmuş bir “madde” anlayışıdır. Yani “mana”nın yön vericiliğinde bir paganist “madde/ görünen” oluşmuştur”⁴². Türk-İslam medeniyetinin “*Tevhidi Düşünce anlayışının Bilgi Üretme Yöntemi*”ne göre ise kıyamete kadar ki her zaman diliminde, her durumda, her ortamda, her coğrafyada, her teknolojik gelişimin sağladığı şey “*madde +mana*” bütüncüllüğüne dayalı ilahi terkipli özelliğidir. Buna göre Türk-İslam medeniyetinden *her şeyin* bilgisi “*madde+mana*” bütüncüllüğüne yani bunların, tevhit oluşuna göre oluşur. Buna göre tevhit, bir tek olanın aynı andaki iki yüzünün(madde/görünen ve mana/ görünmeyenin oluşturduğu “bir”liği ifade etmektedir. Buda kâinatı dıştan ve içten saran bütüncül düzeni(sistemi)varlığını ve onun bilgisinin mahiyetini ifade etmektedir. ... Buna göre tevhidi, bir “tek”in aynı andaki iki yüzünün bütünü, şeklinde anlamak gerekir. Bu idrak ise sadece İslam/Türk-İslam medeniyetinde bulunmaktadır. Ne hermonotik düşüncede, ne fenomenolojik akımda nede diğer materyalize edilmiş “mana” içerikli anlayışlarda bu idrak bulunmadığından dolayı tevhidin hakikatini bu sistemler anlayamamaktadır. Bundan dolayı tevhidin “Ehad” ve “vahiy” özlü idrakinin ictimai düzen kuruculuğu; Tevhidi Düşünce anlayışına dayalı ilimlerin inşası hep ve sadece Türk-İslam medeniyetine ait özgün bir özelliktir. Buna göre Türk-İslam medeniyeti, kıyamete kadar bu öze göre daimi olarak ictimai düzen kurucu bilgiyi üretme imkânına sahip olduğundan ve yine daima olarak da tevhidi öze uygun bilgi üzerinden ictimai düzen(sistem) kurucu bir yapı anlayışına sahip olduğu söylenebilir. İslam’da ise “madde”, Allah tarafından yaratılmış bir varlıktır. Kâinat ve insana yönelik her şeyde vasita olarak kullanılmaya vazifesi olan “madde”; somut, görünen, sınırlı olan şeydir.

Her üç bilgi üretme yöntemindeki “mana” ya verilen anlama bakmak gerekirse zaten “mana” pozitivist düşünce yönteminde açık olarak yer almaz. Bu bilgi üretme sistemi sadece gördüğünü bilimsel bilgiye konu edip, bilimsel bilgisini oluşmasındaki ana esas olduğundan sisteminde görülmeyen/mana gibi bir unsurun anlamı bulunmamaktadır.

Hermonotik düşüncede ise “mana”; vahiy, soyut, görünmeyen unsurları kabul etmekle birlikte yukarıda ifade edildiği gibi onun da “Baba Tanrı” kavramı üzerinden açıklandığını görmek gerekmektedir. Buna göre Hermonotik düşüncede ise “mana”; materyalize edilmiş bir “mana/görünmeyen/soyut”luk anlamı üzerine bina edilmiştir. Dolayısıyla burada mana da maddeci bir öz üzerinden ele alanına

⁴² Osman Şimşek, Tevhidi Düşünce Bilgi İnşa Etme Yönteminin “Çalışma Ahlakı” Anlayışına Yönelik Özgün Yaklaşımı, Mehmet Akif Ersoy’un Aziz Hatırasına Emek ve İş Ahlakı Şurası, Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları, No:105,Edi; M.Enes Kala, Ankara, Nisan 2022, ss.144-143.

bir mana olduğundan materyalist bilgi anlayışının bir unsuru olarak belirtmek gereği ortaya çıkmaktadır.

İslam medeniyetinde ise "mana", *Ehat* (doğmamış ve doğurulmamış olan benzersiz "Tek Varlık") olan Allah'ı, ondan gelen vahiyi, vahiy kültürünü, ilahi emir ve yasakları içeren bir görünmeyi/soyutluluğu içermektedir. Buna göre "mana" vahiy bağlı olarak ele alınması gereken bir kavramdır. İslam'daki mana anlamı hiç bir tonda hermonotik düşünceki "mana" anlayışının hiç bir tonlaması ile alakası bulunmayan yani materyalizeliği içermeyen, tevhidi içerikli bir "mana"dır. Böylece Türk-İslam medeniyetindeki "madde+mana" bütüncüllüğü vahyin emrine girmiş akıl ile oluşturulmuş ilahi bir "*terkip*"tir. Bundan dolayıdır ki Türk-İslam medeniyetinin "madde"si de, "mana"sı da tevhit içerikli bir oluşuma göre meydana geldiğinden hem pozitivist ve hermonotik düşüncedeki "madde" anlamında ve hem de hermonotik düşüncedeki "mana" anlamsal içeriğinde farklılık taşımaktadır.⁴³

Her üç yöntemin bilgi üretme özelliklerinin kök yapıları ortaya konulduktan sonra bu yöntem anlayışlarına bu üç bilgi üretme sisteminin örneğin iktisat bilimi/ ilmi ve "çalışma" ilim alanlarına yönelik bilgi oluşumunu nasıl gerçekleştirdiklerini açıklayarak konuya derinlik kazandırmış olalım.

Her "Üç Yöntem" anlayışına göre "İktisat/Ekonomi" İlim/Bilim Dalını Örnekliğinde ele aldığımızda, bu "İktisat/Ekonomi" İlim/Bilim Dalının alanının bilgisi bu yöntemlere göre nasıl İnşa edilebilir?

	Pozitivist Düş.Yöntemi	Hermonotik Düş. Yöntemi	Tevhidi Düş. Yöntemi
	↓	↓	↓
Bilginin İnşa Edilmesindeki Varlık	Obje- Suje	Suje -Obje	Mutlak Varlık- Yaradılan
İktisat /Ekonominin Niteliği:	Pozitivist/Sınıflı Ekonomi	Hermonotik Ekonomi	Tevhidi İktisat İlmi
İkt/Ekonominin İnanc Kökleri:	Materyalist Düşünce	Materyalist İçerikli Dindarlık	Tevhit İnancı
İkt/Ekonominin Zihniyeti:	Pozitivist Sömürüye Dayalı Tekelcilik	Sömürüyü Geliştiren Dindarlık Anlayışı(Teslis)	Tevhidi Sınıfsızlık İçerikli Denge Düzeninin Sağlama
İkt/Ekonominin Amacı	Pozitivist Seküler Güç İçin Ekonomi	Hermonotik-Protestan Çalışma ve Kazan(Ethos)	İki Dünya için Helal Tevhidi İktisat

Böylece iktisat/ekonomi bilim dallarının her üç yöntem göre inşasına yönelik nasıl bilgi geliştirildiği ortaya karşılaştırmalı olarak sunulmuş olmaktadır.⁴⁴

⁴³ Osman Şimşek, Tevhidi Düşünce Bilgi İnşa Etme Yönteminin "Çalışma Ahlakı" Anlayışına Yönelik Özgün Yaklaşımı, Mehmet Akif Ersoy'un Aziz Hatırasına Emek ve İş Ahlakı Şurası, Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları, No:105,Edi; M.Enes Kala, Ankara, Nisan 2022, ss.146-144.

⁴⁴ Osman Şimşek, "Tevhidi Düşünce Bilgi İnşa Etme Yöntemi"nin Türk-İslam Medeniyetinde Ortak Düşünce Yöntemi" Oluşturma İmkânı Üzerine, Tevhidi Düşünce Temelli Konuşmalar3, Ankara, İLMAR(İlmi ve Metodolojik Araştırmalar Derneği) Yayınları, Yayın No: 9, Ankara.2021b, s.6.

Yine bu “Üç Yöntem” farklılığını “Çalışma” konusu alanında ele alındığında yine “Çalışma” alanına yönelik üç ayrı düşünce yöntemine bağlı olarak üç ayrı Çalışma bilgisinin üretildiği ortaya çıkmaktadır. Buna göre;

	Pozitivist Düş.Yöntemi	Hermonotik Düş. Yöntemi	Tevhidi Düş. Yöntemi
	↓	↓	↓
Çalışmaya Yönelik Bilgi :	Tümevarım	Tümdengelim	Tüm (İstikra)+ Tümgelim (Talil)
Üretim Yöntemi	(Nitel)	(Nitel)	(Tevhidi Bütüncül)
Çalışmanın Niteliği:	Pozitivist/Sınıflı Çalışma	Hermonotik/Sınıflı Çalışma	Tevhidi Çalışma
Çalışmanın İnanç Kökleri:	La-dini /Pozitivist Etik	Teslisyan Etik	Tevhidi Ahlak(Hulk)
Çalışmanın Amacı :	Sömürü/Tekelciliği	Sömürüyü Geliştiren	Sınıfsızlığı ve Denge Düzenini
	Geliştiren Pozitivist	Hermonotik-Protestan	Sağlayıcı Tevhidi Çalışma
	Çalışma Etiği	Çalışma Etiği	Ahlakı
Çalışma Zihniyeti :	Seküler Güç İçin Çalışma (Dünyacı çalışma zihniyeti)	Çalış ve Kazan(Ethos) (Materyalist temalı iki dünyacı) Çalışma zihniyeti	İki Dünya için Helal Çalışmayı İçeren Tevhidi İki dünyacı Çalışma Zihniyeti
“Çalışma-Sermaye :	Salt Akılcı	Hermonotik Akılcılık	Tevhidi Akıl İçerikli
Sahibi İnsan”	Lib-Kapı. Girişimci	İçeren Liberal-Kap. Girişimci	Girişimci Fert(Kul)
Etkileşimi Açısında	Birey(Individual)	Birey(Individual)	İnsan
Çalışma-İşçi İnsan” :	Sınıflı, çatışmacı	Sınıflı, çatışmacı	“Tevhidi Hak” kavramı Üzerinden
Etkileşimi Açısında	İşçi tipi	İşçi tipi	Oluşan İşçi tipi

Bu açıklamalar çerçevesinde “Çalışma” konusunda da üç yöntem bilgisinin toplumda birbirinden farklı Çalışma anlayışlarını ortaya çıkardığı görülmektedir”. Bu noktada Türk-İslam Medeniyetinin;

“Tevhidi İlim Anlayışı Terkibine Göre Bilgi İnşası → Tevhidi Düşünce Yöntemi →
Tevhidi Düşünce Yöntem anlayışına göre Tevhidi İçerikli İlmî Bilgi Üretme”

işleyişine göre “Tevhidi çalışma” ve “Tevhidi çalışma ahlakı”nın bilgi oluşum sistematiğinden bahsedilebilir.⁴⁵

Sonuç olarak her üç bilgi yöntemi kendi düşünce yöntemi üzerinden kendi bilgi sistemini oluşturmaktadır. Bu noktada yukarıda bazı örnekleri gösterildiği gibi

⁴⁵ Osman Şimşek, Tevhidi Düşünce Bilgi İnşa Etme Yönteminin “Çalışma Ahlakı” Anlayışına Yönelik Özgün Yaklaşımı, Mehmet Akif Ersoy’un Aziz Hatırasına Emek ve İş Ahlakı Şurası, Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları, No:105,Edi; M.Enes Kala, Ankara, Nisan 2022, ss.156-155.

günümüzde Türk-İslam medeniyetinin "Tevhidi Düşünce Yöntem" anlayışına göre; *bilgi üretme kimliği, bilgi üretme yöntemi, bilgi üretmeye olan bakış açısının* niteliksel özelliklerine bir terkip(vahyin emrine girmiş akıl yapısı) anlayışı çerçevesinde sahip olduğu söylenebilir.

"Tevhidi Düşünce Bilgi Yöntemi" Üzerinden Özgün Bilgi İnşa Eden Türk-İslam Bilgelerinden Örnekler

Türk-İslam dünyasında bir taraftan "Tevhidi Düşünce Yöntemi"ne göre "kitap(-vahiy)-sünnet" içeriğine doğrudan doğruya bağlı kalan bir anlayışla "Tevhidi Düşünce Bilgi Yöntemi" üzerinden her şey açıklanmaktadır. Bu "Yöntem" anlayışına göre de eğitilen "İlim İnsanları" bu eğitimlerini özellikle 14. Yüzyılda kadar çeşitli "Mektep"lerden almışlardır. Bu "Mektep"lerin en dikkat çekicilerinden bazıları; Basra mektebi, Bağdat mektebi, Horasan mektebi, Ekberiyeye mektebi, Türkistan mektebi, Müceddediye mektebi, Endülüs mektebi, İsrakiye mektebi gibi "Mektep"lerdir.⁴⁶ Bu "Mektep"lerde "**Tevhidi Düşünce** bilgi inşa etme **Yöntemi**"ne göre bütüncül düzen(sistem) kurucu bakış açısının insana kazandırıldığı birlikçi bir eğitim yönteminin uygulandığı söylenebilir.

"Türk-İslam Bilgi İnşa Etme Yöntem Birliği"ni Sağlamada Türk-İslam Âlimlerinin "Tevhidi Düşünce Yöntem" Anlayışlarının İçeriği ve Farabi İle İbn-i Sina Metodolojisine Eleştirel Yaklaşım

İslam medeniyetindeki hem "medrese" hem de "dergah" bütüncül eğitiminden geçmiş irfan sahibi tüm İlim adamları, "*Tevhidi Düşünce Yöntemi*" ve kurucu tevhidî toplum felsefesi bakışının bütüncüllüğüne göre; kainata, insana... topyekûn varlığa dair olanı, tevhidî içerikli bakış ile düşünüp buna göre bilgi inşa ederek, eserlerini bu yöneme göre oluşturmuşlardır. Bu bağlamda örneğin; Gazzali, İbn'ül Arabî, El-Biruni, Davut-i Kayserî, Konevî, Hacı Bayram-ı Veli, İbn'i Haldun, Akşemsettin...gibi Mevlana'da bu yöneme yani "Tevhidi Düşünce bilgi inşa etme Yöntemi"ne göre tüm ele aldığı konuları işlemiştir.⁴⁷

Bu noktada bir örnek şahsiyet üzerinden konuya yaklaşıldığında Mevlana'nın Selçuklu devlet kademesindeki bir kısım aydın kesimin(devlet yöneticilerinin, yazar-çizerlerin...) materyalist düşüncelere yönelişi üzerinden oluşan yozlaşmanın giderilmesi için "*Tevhidi Düşünce Yöntemi- tasavvuf-aşk*" etkileşimi üzerinden

⁴⁶ Hilmi Ziya Ülken, İslam Düşüncesi, Türk Düşünce Tarihi Araştırmalarına Giriş. 3. Baskı, Ülken Yayınları, İstanbul, 2000, ss.233-92.

⁴⁷ Osman Şimşek, Tevhidi Düşüncenin "İlmi Araştırma Yapma"da Bütüncül Yöntem Anlayışı, Tevhidi Düşünce Işığında İlim Dallarının Yeniden İnşası Şurası, Derleyen; Mustafa Alişarlı- Osman Şimşek, İlmâr Yayınları:4, Ankara, 2018d, s.155.

yeniden toplumu ihya etmeye yönelmiştir. Buna göre Mevlana'nın kurucu niteliği; tevhidi kültür üzerinden, Tevhidi Düşünce Yöntem bilgisi ile yeni aydın neslinin inşası çabası, O'na ayrı bir özellik ve medeniyetimize de ayrı bir çıkış imkânı sunmuştur.⁴⁸

Mevlana, soyut unsurları somut hale getirerek ortaya koyduğu ifadelerin tamamını, “*Tevhidi Düşünce Yöntem*” anlayışına dayalı bilgi inşa ederek, ürettiği çözümlerini insan aklının idrakine bu yöntemi kullanarak sunmuştur. Mevlana ele aldığı konulardan olan; insan, akıl, varlık, aşk, eğitim, toplum, aydın, nefis, ruh... vb gibi pek çok çeşitli konuyu, Tevhidi Düşünce bilgi inşa etme Yöntemi rehberliğinde açıklamıştır. Bu noktada Mevlana, hem medrese Hocası(zahir, akli ilim sahibi) ve hem de tasavvuftaki(batın, kalp ilmi bakış sahibi) zirve halinin bütüncüllüğünün yön verdiği kurucu bir kâmil insandır. Bu açıklamalar çerçevesinde bir medeniyet ya da toplum için “ Büyük Düşünce İnsanları tevhidi yönden, “Büyük Düşünce Adamları” da materyalizm, sömürü ve zulümü geliştirme yönünden insanlarına ve toplumlarına; ilham vererek, toplumun düşüncelerini harekete geçmesini sağlayıp, toplumun hayalini, kendi ait olduğu değerleri üzerinden kurarlar. Onlar kendi medeniyet veya toplum değerlerine göre toplum ve insanının eleştirel bakışının keskinleşmesini sağlayarak kendi özgünlüklerinin koruyuşu konumundadırlar.

“Büyük Düşünce İnsanları” ve “Adamları”, yukarıda değinilen tüm “fikirlere, kendi zihinlerinin imkânlar alanında özgürce düşünerek ulaşımlardır. “Kendi ruhlarına ve hakikat arayışına sadık kalarak” özgün düşüncelerini üreterek, bunları ifade eden beyanlarda bulunmuşlardır.⁴⁹ Böylece Büyük Düşünce “İnsanları” ve “Adamları”, başka medeniyetleri taklit ve onları tekrar ederek aktaran insanlar değildirler. Bu yönüyle “Büyük Düşünce İnsanları” ve “Büyük Düşünce Adamları”, kendi medeniyet ve toplumlarının özgün değerleri çerçevesinde yeni hakikat noktalarına ve ya doğruya ulaşmada ortaya koydukları samimi çabalarından dolayı bu vasıflarla anılmaktadırlar.⁵⁰ Çünkü Tevhidi Düşünce anlayışına dayalı büyük insan, her alanda tevhidi hak ve adaletin hakikatinin tecellisi için, modern Batı medeniyetindeki Büyük Adam “ise nasıl daha iyi sömürmenin “doğru” bilgisini ortaya koyma uğraşındadırlar.

⁴⁸ Nurettin Topçu, İslam ve İnsan, Mevlana Ve Tasavvuf, İstanbul: Dergah Yayınları No:3 ,173. Baskı, Yayına Hazırlayan: E.Ezverdi, İ.Kara, İstanbul, 2002, s:113.

⁴⁹ Yılmaz Özakpınar, “İnsan Düşüncesinin Boyutları”, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2002, s:124.

⁵⁰ Age,s:126.

"Tevhidi Düşünce Yöntem" anlayışına dayalı olan Türk-İslam mekteplerinde yetişen bazı mensuplarına bakıldığında örneğin bunlardan; Biruni/Beyruni'nin (973-1048): "Dünyanın döndüğünü ilk bulan Tevhidi Düşünce merkezli ilim üreten bir dâhidir. Tevhidi ilmi metodik Düşünceye dayalı ilk bilgi üreten İlim adamlarındandır. Biruni, matematiksel coğrafyanın bağımsız bir ilim olarak gelişmesinin ilk yolunu açandır. Ayrıca Ümit burnunu, dünyanın çağının bugünkü değerlere çok yakın olarak bulan Biruni, Amerika ve Japonya'nın varlığından bahseden ilk ilim adamı olma vasfına sahiptir. Biruni/Beyruni Amerika kıtasının varlığını Kristof Colomb'un Keşfinden 500 sene önce ifade etmiş derin bir âlimidir".⁵¹

Cabir Bin Hayyan: "8 ve 9. Yüzyıllar aralığında "721 – 815 yılları arasında yaşamış olan C.Bin Hayyan, "Tevhidi Düşünce bilgi Yöntem" in den hareket ederek, atom bombası fikrinin ilk mucidi ve kimyanın babası sayılır. Günümüzden 1200 yıl önce maddenin en küçük parçası olan atomun da parçalanabileceğini belirtmiştir. "Modern kimyanın meşalesini tutuşturan" kişi olarak bilinir.

Cezeri: "Tevhidi Düşünce Yöntem" anlayışına bağlı olarak bilgi üreten bir alim olan Cezeri'de, ilk sistem mühendisi ve ilk sibernetikçi ve elektronikçi ve ilk robotu yapıp çalıştıran ilim adamı olarak bilinir. Cezeri "1136 – 1206" yılları arasında yaşamış bilgisayarın babası, otomatların kurucusu, su saatleri, kan alma tekne aracını, suyu yukarı çıkaran araçları, kapama sisteminin dökümünü ortaya koyan sistem mühendisi olarak da bilinir".⁵²

Hoca Ahmet Yesevi(1093-1166);İslam'ın Tevhidi Düşünce Yöntem anlayışının bütüncül bilgi üretme geleneğine bağlı olarak, Türk-İslam düşünce yapısı üzerinde "kalıcı etkiler"i olmuş olan Pir-i Türkistan'dır.⁵³ Hikmet"ler üzerinden maddi dünyayı ve mana dünyasının çepeçevre saran bir anlayış ile dünyevileşmeye, insan benliğe(egosuna),servet düşkünlüğünün zararlarına, gösteriş kültürünün ikiyüzlüğüne,...vb dikkatleri çekerek kamil ahlaklı insan inşasını merkezine almıştır.

İbn'i Haldun (1332-1406): "Tevhidi Düşünce ilim Yöntem"inden hareket ederek; İctimaiyat ilmini kuran, tarih felsefesini ilim haline getiren, şehircilik ilminin uzmanı çok yönlü içtimai ilim adamıdır".⁵⁴ Bu yönleriyle İbn'i Haldun "Tevhidi

⁵¹ Şimşek,Osman; 19-7. Yüzyıl Sürecinde Tevhidi Düşünce'ye Göre Bilgi İnşa Etmedeki Öncü Türk-Bilgeleri 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum / Education And Society In The 21st Century Cilt / Volume 8, Sayı / Issue 22, Spring / Bahar 20, Ankara, 2019c, s.31.32.

⁵² Age,S:32.

⁵³ Bayram Ali Çetinkaya, Divan-ı Hikmet sohbetleri15.,Divan-ı Hikmet Sohbetleri,Edi:Z.Güngör,Ahmet Yesevi Üniversitesi Araştırma Dizisi:46, Ankara, 2018, s.205.

⁵⁴ Şimşek,Osman; 19-7. Yüzyıl Sürecinde Tevhidi Düşünce'ye Göre Bilgi İnşa Etmedeki Öncü Türk-Bilgeleri 21. Yüzyılda

Düşünce–İctimaiyat” ilişkisi üzerinden yeni bir ilim dalı ortaya koyan ve bunuda tasnifli olarak düzenleyen bir ictimaiyatçıdır.

İbn’ül Arabi (Muhyiddin İbn’ül Arabi) (1165-1239): “ Ekberiyeye Mektebinin kurucusudur. Astroloji sahasında derin bir ilme sahip olmakla birlikte, Tevhid ilmi düşünürleri arasında Arabi kadar değişik konular üzerinde eser yazmış bulunmamaktadır. Geniş sistemi, zaman zaman; felsefeye, fıkhıya, tasavvufa, kelama, hadise, şiire, gaybi (ledünni) ilimlerden istifa üzerine kurulmuştur”. Bütün bu ilimleri, tevhit düzen(sistemini) yapısı içinde birliği oluşturan bir anlayışla ele almış olduğu söylenebilir.⁵⁵

İmam-ı Gazzali (1058–1111): “İslam’ın Tevhidi düşünürlerinin en keskin zekâlı ilim adamlarındandır. Gazzali; şüphecilik, felsefe tenkitler, isimcilik, aklın sınırlarını çözmeye yolundaki tenkitçi ilim geleneğine ilaveten, iktisada, ticaret hukuku, ahlak ve tasavvufa ait ilmi fikirleri hep *Tevhidi Düşünce* ilmi bilgi geleneği içinde ele alarak, rasyonel Yunan felsefesine karşı çıkmış *Tevhidi Düşünce*” anlayış merkezli bilgi üretme niteliğiyle, “Batı’yı etkilemiş bir ilim adamıdır.”⁵⁶

Yusuf Has Hacib (1017-1077): Bir ictimaiyatçı olarak Yusuf Has Hacib “Türk-İslam tarihi ve kültürü açısından son derece önemli olan Kutadgu Bilig siyasetnamesini “Tevhidi Düşünce bilgi Yöntem” geleneği bağlamında yazmış ilim adamıdır. 1018 ‘de Balasagun’da dünyaya gelmiştir. “Tevhidi Düşünce bilgi Yöntem” geleneği üzerinde Kutadgu Bilig’i yazan Yusuf Has Hacib, dil kültür, edebiyat medeniyetimizin tevhidi siyaset zihniyeti açısından son derece önemli eserini siyasetname bağlamında ortaya koymuştur.”⁵⁷

Sonuç olarak Türk-İslam medeniyet coğrafyasında kendi mekteplerinde yetişen “Büyük İnsanlar” hep “Tevhidi Düşünce Yöntem “ anlayışına göre bilgi üreterek, insanlığa yön gösterici öncüler olmuşlardır.

Türk-İslam dünyasında10. ve 11. Yüzyıllarda ise başta Farabi ve İbn’i Sina ile başlayan Meşşailik akımı gelişmiştir. Farabi Meşşai (Peripat etik) felsefe geleneği içinde yer alarak başta ilimlerin sınıflandırılması konusu olmak üzere pek çok konuda Aristo’ dan oldukça etkilenmiştir.⁵⁸ Yine Farabi, bu Meşşai ekole bağlı olarak, Aristo’cu geleneğini sürdürerek siyaset ilmi, ya da siyaset felsefesini de bu ekol

Eğitim ve Toplum / Education And Society In The 21st Century Cilt / Volume 8, Sayı / Issue 22, Spring / Bahar 20, Ankara, 2019c, s.36.

⁵⁵ age,s.37.

⁵⁶ age,s.38-37.

⁵⁷ age,s.41.

⁵⁸ Kazım Sarıkavak, Farabi’nin İlimler Sınıflaması, Tevhidi Düşünce Işığında İlim Dallarının Yeniden İnşası Şurası, Derleyen; Mustafa Alişarlı-Osman Şimşek, İlimar Yayınları:4, Ankara, 2018a, ss.15:19.

anlayışına göre oluşturmuştur.⁵⁹ Farabî ayrıca Aristo felsefesi ve onun mukayese mantığını benimseyerek bunu, İslam'ın içine yerleştirmede öncü rol taşımışlardır.⁶⁰ Bu akım ve taraftarlarına göre tek hakikat kaynağı Aristo felsefesi ve onun mukayeseli akılcı anlayışıdır. Farabi ve İbn'i Sina, Eski Yunan'ın bu pagan içerikli düşünce anlayışının İslam toplumdaki öncüleri oldular. Buna göre de;

"Aristo'nun görüşlerine aykırı olan her fikrin,⁶¹ yanlışlığını önceden kabul eden filozoflar, Kur'an'ı, Aristo'nun fikirlerine uygun olarak tefsir ettiler. Allah'ın kitabında Aristo'culuğa aykırı olan esasları, Aristo'nunkine uydurdular. Tevil ile kabul ettiler. Onlara göre Aristo yanılmazdı. Kur'an'ı dosdoğru anlayış ise yanılma oluyordu".⁶² Böylece Farabi ve İbn'i Sina'nın, İslam'ın tevhit, Tevhidi Düşünce ve tevhibi akıl içeriğinden hareketle oluşmuş bilgi sisteminin içine Aristo'nun salt akılcı fikirleri yerleştirilerek, İslam'a böyle karma, "gri"leştirici bir bakış yolunu açmış oldukları söylenebilir. Oysa taklit veya taklitçi aktarma genelde geri bir toplumun kendi eş zamanında yaşayan ileri toplumundan alıntı ve aktarma yaparak oluşur. Fakat özellikle Farabi ve İbn' Sina'nın yaşadığı dönemde yani 10. ve 11. yüzyıllarda, dünyada hâkim medeniyet, öncü siyasal yapı, özgün zirve düşünce üretimi İslam medeniyetinde bulunmaktadır.⁶³ Bundan dolayı Türk-İslam medeniyetinin Eski Yunan'dan hâkim görüş kabulü şeklinde böyle bir alıntıyı, aktarmayı ve taklit etmeyi gerektirecek hiçbir ontolojik, ruhi, maddi, siyasi, iktisadi gerilik söz konusu da değildir. Ayrıca son din ve kıyamete kadar bütün zamanlardaki insanlara hayat nizamı dengesi (sistemi) sunan İslam, Kur'an ve Hz Peygamber Efendimiz(sav)in ortaya koyduğu ölçülerin neresi eksikti. Farabi ve İbn'i Sina İslam'ın, Kur'an-ı Kerim'in ve Hz Peygamberin ortaya koyduğu sünnetlerinin açıklayan ölçülerde yeterli olmayan, tatmin edici bulunmayan, akli yok sayıcı, ilme ve dualier düşünmeye karşı nasıl bir eksik özellik/ler gördüler de, bunları telafi etmek için Aristo'ya başvurup da, Aristo'nun fikirlerinden istifade ederek, bu eksikleri gidermeye çalıştılar?

İslam 7. Yüzyılda son ilahi din olarak insanlığa gönderilmiş olup, kıyamet kadar da bakidir. İslam bu sürece kadar bütün insanların, bu hukuk üzerinden değerlendir-

⁵⁹ Kazım Sankavak, Farabî'de Devlet Felsefesi, "İctimaiyat Felsefesi (Toplum Felsefesi), Derleyen(Edi): Osman Şimşek, İctimai Düzenin (Sistemin) Kuruluşunda Tevhidi Düşünce ve Toplum Felsefesi, İlmar Yayınları, Yayın No: 3, Ankara, 2018b, s.94.

⁶⁰ Nurettin Topçu, İslam ve İnsan, Mevlana Ve Tasavvuf, İstanbul: Dergah Yayınları No: 3 ,173. Baskı, Yayına Hazırlayan: E.Ezverdi, İ.Kara, İstanbul, 2002, s.49.

⁶¹ age,S: 49.

⁶² age,S:50.

⁶³ Fikri Yavuz, Batı düşüncesini Etkileyen İslam Düşünürleri, Tevhidi Düşünce Temelli Konuşmalar2-, İlmar Yayınları, Yayın No: 6, Ankara,. 2020a, s.209.

dirileceğini belirtirken, O, insanlara böyle bir vazife yüklerken acaba neyi eksik bıraktı da, Farabi ve İbn’i Sina bu eksikliği görüp Aristo’ dan alıntılarını, İslam Düşüncesinin içine yerleştirmeyi gerekli gördüler?

Mükemmel olan Allah’ın bu mükemmellik özelliğinden dolayı kendisinin hiçbirşeye ihtiyacı ve mecburiyeti yok iken, Farabi ve İbn’i Sina yeni Platon’culuktan da etkilenerek,⁶⁴ yani pagan(salt akılcılık merkezlilik) düşünce içerikli Platon ve Aristoteles’in fikirlerinin içine Stoa’cılık fikirlerini katmak suretiyle oluşan “*sudur*” anlayışını, İslam ile irtibata geçirmeleri sonucu,⁶⁵ İslam’ı “*gri*”leştirmenin ilk öncülerini olmuş oldukları söylenebilir. Bu noktada şu soruların sorulması önem taşımaktadır:

1- İslam kıyamete kadar tevhit üzerinden ideal “kul yöneticisi” yani vahyin emrine girmiş akılın ürettiği zahir -batın zülcenaheyn eğitim ile yönetici tipini ortaya koyarken, Farabi acaba *bunda nasıl bir eksiklik gördü acaba?*

2- İslam içinde bir “erdemli toplumun” inşasının oluşturulmasında Platon’un akılcı eğitimle oluşturmayı programladığı “akıllı bilge azınlık”lığın, filozof yönetici/ler olması anlayışını,⁶⁶ merkezine almıştır. İslam medeniyeti kıyamete kadar en ideal ölçüleri belirlemişken ve 10. Yüzyılda da zirvede iken, bu süreçte, Farabi, İslam dünyası için, pagan Platon’un taklit etmesi üzerinden erdemliler şehrinin ve onun yöneticilerinin inşa edilmesi geliştirmeye,⁶⁷ *neden ihtiyaç duymuştur?*

3- İslam’ın hangi anlayışı Farabi’ye yetmemiş de O’nu, Farabi, pagan olan Yunan siyaset felsefesi ve özel de de “*pagan düşünce-idealist düşünce*” etkileşimli Platon-Aristo eksenli siyaset felsefesini, tevhit içerikli İslam ile bağdaştırmaya, uzlaştırmaya giren bir sistemi geliştirmeye ihtiyaç duymuştur.⁶⁸ Buna göre Farabi’ pagan-tevhit içerikli karma sistem oluşturma arayışını, Tevhidi Düşünce içerikli İslam medeniyet düzeni içinde ele almasına, acaba *neden* ihtiyaç duymuştur?

4-Ayrıca Farabi ve İbn’i Sina, Aristo’nun mantık mukayeselerini benimseyip bunu İslam’ın içine sokmalarına karşın, İslam’ın Tevhidi Düşünce anlayışının ördüğü, inşa ettiği **tevhidi akıl** yoluyla dualiter muhakeme yönteminin varlığı, bu filozoflara neden yetmemiştir. Bu ilahi düzenin (sistemi), bu konuda neresi (haşa) eksik kalmışta, Farabi ve İbn’i Sina, pagan düşünce içerikli Aristo’nun mantıkcı muhakeme yöntemine yönelmişlerdir.

⁶⁴ Fikri Yavuz, İslam Düşüncesinin Tevhit anlayışı ve Pozitivizm Eleştirisi, Tevhidi Düşünce Temelli Konuşmalar1, İlmar Yayınları, Yayın No: 6, Ankara, 2020b, s.216.

⁶⁵ Ahmet Arslan, Sunuş, Farabi Hakkında, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2017, s.91.

⁶⁶ Ayferi Göze, Siyasal Düşünceler ve Yönetimler, 10. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2005, s.20.

⁶⁷ Farabi, İdeal Devlet, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2017, S: vii, 110-107.

⁶⁸ Ahmet Arslan, Sunuş, Farabi Hakkında, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2017, S:v.

Oysa Kur'an-ı Kerim'deki Fatır Suresi 19-22. Ayetlere bakıldığında;

"Körle, gören bir olmaz"(Fatır 19),

"Karanlıkla aydınlık da bir olmaz"(Fatır 20),

"Gölge ile sıcak da bir olmaz" (Fatır 21),

"Dirilerle ölüler de bir olmaz..."(Fatır 22)

gibi ayetler, İslam'ın kendi içinde tevhidi muhakeme mantığının zaten var olduğunu çok açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu bağlamdan bakılması halinde, O'nun(Kur'an'ın), Aristo' mantığından çok daha ileri bir düzeyde akıla ve muhakemeye önem vermiş olduğu görülebilir, anlaşılabilir. Ayrıca bir "yöntem" in sunulduğu da görülebilir. Konuya böyle bakılsa idi, Kur'an-ı Kerim'de ortaya konulan "akıl" a verilen önem ve ortaya konulan "akıl- muhakeme" ilişkisini ilmi derinliği daha da iyi anlaşılabilir olacaktır. Bundan dolayı İslam'da *tevhidi akıl* çerçevesi içinde mukayese aklına dayalı ilim anlayışının ve ilmi yapısının mevcut olduğu, taklitçi ve aktarmacı şahsiyetle bakılmayıp müspet akılla bakıldığında, bunun varlığı açıkça anlaşılmaktadır. Buna göre İslam medeniyetinde; iyi-kötü, çirkin-güzel, doğru-yanlış gibi değerlendirmelerinin yanında yine; cennet-cehennem, aydınlık- karanlık, diri-ölü vb. ikiliklerinin hepsi, *Tevhidi Düşünceye dayalı mukayese akıl yönteminin* varlığını ifade etmektedir. Buna göre Tevhidi Düşünce Yöntem" anlayışına bağlı olarak inşa edilmiş olan "*tevhidi akıl*" ile; kâinat, düşünce, insan, toplum, yönetici, maddi üretim hayatı vs. değerlendirilmiştir. Bu tevhidi akılın ürettiği, *ikilikler* üzerinden yapılan *mukayese yöntemi* ile de, İslam bilgi düzenini (sistemini), tüm zamanları kapsayacak süreçteki gelişmelere açık bir şekilde, ictimai yapı içindeki yerine yerleştirilmiştir.

Tüm bu Farabi ve İbn'i Sina 'ya yönelik ilmi içerikli eleştirilerin ortaya bu kadar akılcı bir şekilde konulmasına rağmen bu eleştirilere katılmayan bir kitlenin de varlığının mevcut olduğu da söylenebilir. Bu kesimler de, Farabi ve İbn'i Sina'nın Aristo'dan istifade etmeleri⁶⁹ "İslam'ın eksikliğinden değildir, dolayısıyla, hem onlara hem de konuya böyle bakmamak gerekir" diye bir olumlayıcı savunma içinde bulunmaktadırlar. Oysa Platoncu-Aristocu çizgide akıl önemli

⁶⁹ Özellikle bu iki filozof'un Aristo'culuk takip etmede isimlerinin öne çıkarılmasının gerekçesini, Gazzali'nin beyanına göre İslam dünyasında bu iki filozof'un Aristo'yu en iyi anlayan kişiler olmasına dayanmaktadır. Bu konuda Gazzali" Şu da ilave edilmeli ki İslam feylozoflarından hiçbirisi Aristo'nun felsefesini bize İbn'i Sina ve Farabi gibi doğru nakledememiştir. Bu iki feylozofun haricindekilerin naklettikleri şeyler, mutalaa edenlerin kalblerini teşvik eden hata ve yanlışlıklardan salim değildir" (Gazzali 1978:50). Gazzali birde tenkit manasında üçüncü olarak ileri seviye Aristo'yu anlayıp onlar üzerinden Farabi ve İbn'i Sina 'yı eleştiren kişinin de kendisi olduğunu beyan etmektedir.

bir konumdadır. Bu akılın bilgi üretmesinde önemli bir yeri bulunuyor da, İslam medeniyetinde “akıl” yok mudur? İslam’ın içerisinde, İslam kültürünün bünyesinde “Akıl”a önem verilmeyen bir ayet, işaret yada hadis-i şerif belirtilebilir mi? İslam’da dünyevi bilgi, vahyin emrine girmiş bir “akıl” ile üretilmiyor mu? Mukayese mantığı, insanı düşündürücü bir “yöntem” olarak gösterilmiyor mu? “Düşünsenize” ilahi emri ile aklın mukayese yaparak düşünmesi istenmiyor mu? Üstelik kıyamete kadar geçerli olacak ve tüm insanların bu süreçte sorumlu olduğu bir dini yapıda, akıla (vahyin emrine girmiş oşan akıla) önem verilmeksizin bir hayat yaşanabilir mi? Elbette ki bu soruların hepsi İslam medeniyetinin bütüncül bilgi yapısı içinde anlamlı cevapları bulunmaktadır. Eğer bu noktada Platon’cu-Aristo’cu salt akli niteliği üzerinden İslam dinini sorgulamaya ya da ona bu yönde yeni yaklaşım getirmeye kalkışılması halinde İslam dinini, O’nun iman konusunu ve imanın içerdiklerini ve bunlara bağlı olarak da Hz Peygamberin(sav)’in getirdiğini, Aristo’cu akıl ile sorgulama anlamında gelinilmiş olunacaktır. Buna göre, Platon’cu-Aristo’cu salt akılcılık ve onun getirdiği mukayese geleneğinden etkilenen Farabi ve İbn’i Sina’nın bazı fikirleri, İlahi kaynaklı İslam’a ve O’nun belirlediği iman hassasiyetine yönelik konulara karşı “ortaklık” ifade edici görüşler geliştirmekten başka ne anlama gelebilir ki? Zaten Gazzali’de bu noktada, Farabi ve İbn’i Sina’nın görüşlerinde küfre uygun yönlerinin olduğunu üç noktada bu kapıyı açan görüşlerini açıkça belirtmiştir.⁷⁰ Üstelik Farabi ve İbn’i Sina, Aristo’cu alıntılarını da İslam’i kavramları kullanarak, sanki İslam’ın içinden konuya bakıyormuş gibi, İslam’dan konuşuyormuş gibi bir görüntü vermekte olduklarından, konuyu daha karmaşık ve çetrefil hale sokmada önemi bir rol taşımış olmaktadır. Böylece Farabi ve İbn’i Sina; Aristo’cu mantık, fikir ve zihniyetini, İslami kavramların yüzeysel benzerliği ölçüsünde kullanarak onları, İslam’ın içine yerleştirmeleri sonucu; İslam’ı, Kur’an-ı Kerim’i, Hz Peygamberin söz ve fiillerine kadar giden anlam ve süreci, “Gri”leştirilmeye yönelik ilk büyük teşebbüsler olarak görmek gerekir.

Günümüzde de Farabi ve İbn’i Sina’nın Aristo’cu mantık, düşünce ve zihniyetini, İslam’ın içine İslami kavramları kullanarak sokuşturmasını yapıldığını tahlil edebilmek için özellikle; “kültür”, “zihniyet”, “düşünce yöntemi” gibi teknik konuların ne manaya geldiğini bilmenin yanında İslam medeniyetinin bilgi üretme yönteminin de “Tevhidi Düşünce Yöntemi”nin ne olduğunu bilmek gerekmektedir. Ayrıca İslam’ın böyle bir düşünce ve bilgi üretme “yöntem” anlayışının da var olduğu-

⁷⁰ El-Gazzali, Dalaletten Hidayete, El Munkuzu Mineddalal, Çev: A.Suphi Furat, Şamil Yayınevi, Yayın No:9, İstanbul, 1978, s.33.

nun farkında olmak gerekir. Bunların yanında bu yönteminin içyapısının da neler içerdiğinin "teknik" olarak bilinmesi de gerekmektedir. Böylece bu gibi hususların ancak farkında olmanın idraki üzerinden hareketle, bir medeniyetin *kök* bilgi inşa etmesindeki zahir ve batın anlam bütünlüğünü içeren konuların bilinmesinin gerekliliği öne çıkmaktadır. Bu farkındalık aynı zamanda başka medeniyetlerdeki anlamlarından farklılıklar taşıdığına bilinmesine duyulan ihtiyacı da ortaya çıkarmış olmaktadır. Fakat söz konusu farkındalıkların idrak edilmemesi halinde (modern evrensel bilgi kümesi içinden konuya bakılması halinde) ise, yüzeysel Farabi ve İbn'i Sina okumalarının oluşacağı çok açıktır. Bu durum hele günümüzde Farabi ve İbn'i Sina'yı pozitivist kavramsal çerçeve üzerinden okuyarak anlamaya çalışmak, Türk-İslam medeniyetinde tam bir "Gri"leşmeyi ortaya koyabilmektedir. Öte yandan da günümüzdeki okuyucunun ya da yazarın, pozitivist veya hermonotik düşünce yönteminden başka bir bilgi yöntemi ile eğitilmediğinde dolayı o da kendisini buna göre oluşan kabul üzerinden, dosdoğru bir çizgide olduğu sanısının içine sokmasına yol açabilecektir.

Tüm bu açıklamalardan anlaşıldığı üzere, Farabi ve İbn'i Sina'nın, İslam', Kur'an-ı Kerim'i ve Hz Peygamberi anlama da ontolojik bir eksiklik içinde bulduklarını göstermektedir. Bu ontolojik eksiklik hali ise,

" iskolastik düşüncenin tabii sonucu idi. İskolastiğin bir karakter aşırı şekle bağlılık, öbür karakteri ise üstat sayılan büyüklerin fikirlerini mutlak hakikat olarak, tenkitsiz ve münakaşasız kabul etmekti. Bu durum birincisi düşünceyi kısırlaştırıyor ve özgün inşayı öldürüyordu. Şuurun hiçbir zaman değişmez şekillere bağlanılmayan özgün inşacı dinamizmini yok ediyordu. İkincisi yani üstat otoritesine bağlılık, hür düşünceyi büsbütün lüzumsuz kılıyor ve yasaklıyordu. Her sahada üstat sayılan büyüklerin ortaya koydukları fikirler mutlak hakikat olup da başka türlü düşünüş ve görüşlerin mutlaka hata olacağı prensip olarak ortaya konulunca bütün şuurların işleyişi önceden köstekleniyor, sadece üstatların görüşlerinin tefsir ve tatbikatı meselesi kalıyordu. *Münevver* ya da düşünen adam, büyüklerin görüşlerini hakkıyla anlıyan demek oluyordu. Bizzat kendi tarafından aranmayan, hatta tenkit ve münakaşası da yapılmayan, sadece ezberlenen fikirlerin tefsir edilmesi yarışında yorulan dimağlar, bin türlü acayip anlayış ortaya koyuyorlardı. Böylece İslam dünyasındaki Aristocu bakışa sahip kişi İslam'ı maddi olaylar tarzında açıklayan heyezeyanlar meydana çıkıyordu".⁷¹

⁷¹ Nurettin Topçu, İslam ve İnsan, Mevlana Ve Tasavvuf, İstanbul: Dergah Yayınları No: 3 ,173. Baskı, Yayına Hazırlayan: E.Ezverdi, İ.Kara, İstanbul, 2002, s.51.

Böylece “*Tevhidi Düşünce Yöntem*”li bakışın bilinmemesi sonucu İslam’a Aristo’cu mantık ile bakma neticesinde, O’na yönelik olarak; taklit ve aktarmacılık üzerinden anlamsız, “öz” den habersiz, yabancılaşmışlık içinde geliştirilen görüş, bakış ve sözlerin üretilmesi ortaya çıkmış oluyordu. Bu süreç günümüzde de hala hâkim anlayış olarak devam etmekte olduğu söylenebilir.

Türk-İslam Dünyası’nın Özgün “Düşünce” ve Bilgi Üretmedeki “Yöntem” Birliğinin Sağlanmasında “Tevhidi Düşünce Bilgi Yöntemi” Günümüze Nasıl Yansıtılabilir

Türk-İslam medeniyetinin sadece 21. Yüzyıl için değil kıyamete kadar ki tüm zamanlarda *Türk-İslam Dünyası’nın Özgün “Düşünce” ve Bilgi Üretmedeki “Yöntem” Birliğinin Sağlanmasında “Tevhidi Düşünce Bilgi Yöntemi”* günümüze nasıl yansıtılabilir acaba? “Tevhidi Düşünce Yöntemi”ne göre bilgiyi günümüzde nasıl ifade edeceğiz, “yöntemi”ni nasıl kuracağız? Bu noktada Türk-İslam medeniyeti, insanını başıboş bırakmamıştır. Türk-İslam medeniyeti insanı buna bağlı olarak, ister pozitivist düşünce yöntemini, ister hermonotik düşünce yöntemine göre oluşmuş bir anlayışı seçme konusunda keyfi bir iradeye sahip bırakılmamıştır. İnsan bu noktada örneğin; teknoloji üretmede, milliyetçilik konusunda, milli birlik idrak konusunda, devlet anlayışında, kültür anlayışında, siyaset üretme konusunda, hangi yöntem anlayışına dayalı olarak “düşünce” ve “bilgi” geliştirmesinde, iktisat düşüncesi ve davranışını üretmesinde, ictimaiyat bilgisini üretmesinde, dine bakış anlayışında, eğitim yöntemini belirlemesinde, hukuk anlayış ve idrakine yönelik bakış geliştirme..vb gibi konularda yöntemini seçmesi konusunda, Türk-İslam medeniyetinin öngördüğü “Tevhidi Düşünce Yöntem” anlayışına göre Türk-İslam medeniyetinin insanının düşünce ve bilgi üretmesinin zorunluluğu bulunmaktadır. Çünkü bu “yöntem”, kıyamete kadar bütün zamanlara ve o zamanların getirdiği teknolojik içerikli değişmelere de yön verici bir mahiyet sahip olduğundan, müslüman Türk-İslam medeniyeti insanını, bundan sorumlu tutulmaktadır. Buna göre yaşanan zaman dilimi içerisinde “Tevhidi Düşünce Yöntem” anlayışının düşünce ve bilgi üretme gücünde sınırlı kalmış olması halinde, örneğin 21. Yüzyıl veya 22. Yüzyıl..vb da yaşayan Türk-İslam medeniyeti insanı, kendi sorunlarını bu yönteme göre çözememiş olması halinde o zaman İslam’dan sorgulanmaması gerekir. *Oysa İslam kıyamete kadar geçerli olduğundan ve M.S. 610 tarihinden itibaren bütün insanların kıyamete kadarki süreçte İslam dininden sorumlu olduklarına göre bu noktada İslam’ın İnsanın her türlü sorununa, problemine ve bilgi üretmesine her zaman diliminde bu “yöntem”e göre cevap verme gücü bulunmaktadır.*

Bundan dolayı günümüzde de pozitivist düşünce yönteminin; ayırıcı, parçalayıcı tekleştirici monistik yetersizlik içeren düşünce üretimi ve bilgi geliştirme yöntemine göre değil de, "Tevhidi Düşünce Yöntemi"nin bütüncül içeriğine dayalı olarak *Türk-İslam Dünyası'nın Özgün "Düşünce" Ve Bilgi Üretmedeki "Yöntem" Birliğinin Sağlanmasına yönelmenin gereği bulunmaktadır.*

Bunuda; yukarıda sunulan şablonun bir kısmını "milli birlik idraki" ve "ümme birliği idrakinin" bütüncüllüğünden hareketle ele alınmasıyla bu yöndeki bilginin nasıl oluştuğunu izah etmenin gereği de bulunmaktadır. Buna göre;

Hucurat Suresi 13.Ayet

(Maddi Dünyaya Yönelik)

Fark

Milli Kültür

Milli Birlik İdraki

Enbiyat Suresi 92. Ayet

(Mana Dünyasına Yönelik)

İnsan ruhu

Ümme Kültürü

Ümme Birliği İdraki

"Tevhidi Düşünce Yöntemi"ne dayalı bütüncül "*Milli Birlik idraki+Ümme Birliği İdraki*"ni veren Hucurat suresi 13. Ayet ve Enbiya Suresi 92. Ayet çerçevesinde Türk-İslam dünyasının, hem ferdi bağlamda "Milli Devlet" yapısına müsaade ettiğini, hem de bir bütün "Ümme Birliği"nin oluşumunu aynı *anda*, "Yöntem Birliği" üzerinden sağlanmasının mümkünlüğüne işaret etmiş olduğu söylenebilir. Buna göre "madde" bağlamında dış dünyaya (Milli Kültüre, ilahi olarak bahşediliş ile sahip olunan "ırk"a) yönelik olarak;

Hucurat Suresinin 13.ayeti;

"Ey insanlar! Doğrusu biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık. Ve *birbirinizle tanışmanız için sizi milletlere ve kabilelere ayırdık*. Muhakkak ki Allah yanında en değerli ve en üstünüzdü O'ndan en çok korkanızdır. Şüphesiz Allah bilendir, herşeyden haberdar olandır"

ilahi beyanıyla, maddi dünyada insanın ait olduğu; ırkı, kabileyi, milliyeti, devleti kendisine Allah'ın verdiği hatırlatmaktadır. O halde ırk kavramının varlığı ve farklı ırkların mevcut oluşu, hep Allah'ın yaratmasına bağlı olarak oluşmuş bir hakikat olmaktadır. Bu durum başka milletlerden başka ırklardan farklı olarak "Milli kültür"lerin, "Milli Devlet" yapılarının, "Milli İdrak"lerin varlığının da, ilahi kaynaklı olarak meşru olduğunu ortaya koymuş olmaktadır. Ancak bu ayeti

19. Yüzyıl modernleşmesinin, pozitivist düşünce yönteminin, liberal kapitalist sınıfcı ayırımının, “nation–state” ırk merkezli milliyetçilik kuramının ve 1855’ler de Arthur de Gabineau modern düşünce anlayışı bağlamında geliştirdiği ırkçı kuramının temel savları ile asla alakası bulunmamaktadır. Bu noktada İslam’ın ortaya koyduğu “ırk” ve “mill”ilik kavramının idrakini, “Tevhidi Düşünce Yöntem” anlayışın göre ele alınmayı içeren bir bağlamda “*birbirinizle tanışmanız için sizi milletlere ve kabilelere ayırdık*” İlahi beyanı, Tevhidi bütüncül zihniyete göre oluşmuş bir anlayışla ele alınması zarureti bulunmaktadır. Bu noktada “Milli Birliği” ya da “Milli Devleti” veya “Milli Kültür, Mili İdraki”, modern Batı medeniyetinde ortaya çıkan pozitivist düşünce yönteminin ürettiği milliyetçilik, ulus-devlet, ırkçı kuram ve bunlarla örülmüş ayırıcılık içeren sınıflı toplum yapısı anlayışlarından çok uzak bir niteliğe sahip olarak İslam’ın ele aldığı “milli” ve “ırk” kavramları “sadece aynı his ve duygular taşıyan bir topluluğun”(devletin, milletin, ümmetin) bütünleşmesini kuvvetlendirici **tevhidi kültürel** anlamda olduğu belirtilebilir.⁷² Buna göre “Bu ayet, son 200 yüzyıldır dünyada birbirinden farklı milli devletlerin ortaya çıkması yani artık modernleşme sürecinin bir realite olarak yaşandığı zamanımızdaki gelişmelere bağlı olarak yorum yapıldığında; Yüce Allah (C:C.)’nun her bir milleti... “Fark” unsuruna karşılık gelen bir mahiyetle Türk’ü, Rus’u, İngiliz’i Arab’ı ... Kendi’si yaratmıştır. Allah’ın bu ayrı ayrı milletleri yaratma gerçeği, onları farklı kültürlerle/ırklarla meydana getirmesi, Kendi”sinin yaratma gücünü, kudretini göstermesi için maddi akıl sahibi ve düşünce gücünü geliştirmiş insanların bu “fark”lılıklardan ibret almasına vurgu yapıldığı söylenebilir. Burada ayrıca İslam’ın, ayrı ayrı millet gerçeğinin varlığına yönelik kabulüne dikkat çekilmiş olabilmektedir. Buna göre İslam, farklı olarak yaratılmış millet gerçeğini “fark” açısından ele alarak, bu ayrılıkları bizzat Allah’ın yarattığına vurgu yapmaktadır. Yani bu farklılık ilahidir. Herkesin bu ya da şu millettten olması/doğması kendinden menkul bir şey değildir. Hucurat Suresi 13.ayetinde, bu anlamda İslam’ın yaratılıştan üstün millet, üstün ırk ya da modernleşmeye sürecinde beliren pozitivist felsefe üzerine kurulu ulus-devlet milliyetçiliğini kabul etmediğini belirtilmiş olmaktadır. Çünkü biyolojik olarak hiç kimse kendi ırkını seçemediğinden, Allah tarafından şu ya da bu millet şemsiyesi altında doğması kendi elinde ve iradesinde olan bir şey olmadığından, insanın kendisine ait olmayan bir şeyle kendisinin üstünlüğünün iddiasında bulunması, irrasyonel bir mahiyeti ifade etmiş olmaktadır. Buna göre üstün ırka dayalı ulus-devlet yapısı, ancak ideolojik bir çerçevede bilim dışı bir yaklaşımla ortaya konulma durumu söz konusu olabilir.

⁷² Osman Şimşek, Türk Girişimciliğinin Sosyolojisi, Otorite Yayınları,2013b,Ankara, s.151.

Ayette "birbirlerinize tanışmanız için sizi milletlere ve kabilelere ayırdık" beyanı, ictimaiyat ilmi açısından "toplumların birbirleriyle sosyal etkileşime girip kendi farklı yaratılmışlıklarını idrak edip, buradan hareketle Allah'ın bütün kültürleri ve milletleri yaratma gücüne duyulan hayranlığın anlaşılmasını bir anlamda öne çıkarmakta olduğunu düşündürmektedir. Yoksa üstün ırk nazariyesi ve modern Batı milliyetçilik anlayışına göre "ben" ve "öteki" çatışmasının çıkması için değil, bunun tam tersi olarak böyle bir çatışmanın önlenmesini Hucurat Suresi 13. Ayetinin", Tevhidi Düşünce Yöntem anlayışı içerikli "bütüncül milliyetçilik anlayışı ile sağlanabilme gücüne dikkat çekilmekte olduğu söylenebilir. Buna göre sonuçta; toplumların, milletlerin kültürel izafiliklerinin, sosyolojik farklılıklarının bizzat kaynağının Allah olduğu anlaşılmaktadır.⁷³

Bu noktada "Millet" düşüncesinde "üstün millet fikri" ile "millet fikri" birbirinden farklı şeyler olarak karşımıza çıkmış olmaktadır. İslam bu ayete göre Allah'ın, milletleri farklı farklı olarak yaratmış olduğunu anlaşılmaktadır. Bu ayet ayrıca milletlerin farklı farklı milletler şeklinde yaratılmış olmalarının bir nedenini de onların; farklı dile, kültüre, örfe adete, sembollere, coğrafyaya vb. gibi bütün sahip oldukları kültürü de, "bizzat Allah'ın yarattığı, O'nu bilgisi dâhilinde dünyada faaliyete geçildiğine vurgu yapılarak, her farklı gözükən bu unsurların, Allah'ta bir araya geldiği yani "Cem" olduğunun söylendiği anlaşılmaktadır. Böylece farklı yaratılmış milletler olmasına rağmen bu farklılıkların sosyal etkileşime geçerek, farklı milletleri "Cem" haline dönüştürüp, güçlü bir "birlik" olunması beklenmektedir. Bu yönüyle din-vatan birlikteliği Türk-İslam medeniyetinin kendine has milli kimliğinin", "Tevhidi Düşünce" içerikli milli kültür anlayışını, "manevi emirlere bağlı olarak oluşturulması gerektiği yönünü ortaya çıkarmaktadır". İşte bu milliyetçilik, "Tevhidi Düşünce Yöntem" anlayışın üretmiş olduğu "idrak merkezli bir milliyetçilik olmakla birlikte, sömürü olmaksızın sosyal etkileşime girerek, daha büyük bir toplum/millet olmanın ilahi bir yönünün bulunduğu" buna göre ifade edilebilir.⁷⁴ Bu noktada "somut olarak ortaya çıkan bu milliyetçilik farklılaşmasının en önemli göstergelerinden birisi de seküler olan modern Batı'da "insan = madde" pozitivist metot modelinden hareketle, "insan = ekonomi/ırk" merkezli ulus-devlet milliyetçilik ilişkisini ortaya çıkarmakta olduğudur.

⁷³ Osman Şimşek, 21. Yüzyıl Türk Milliyetçiliğinin Metodolojisindeki Yeni Yol Ayrımı, Toplumsal Hareketler, Edi: Gülcan Işık, Nobel Yayınları, Ankara, 2011, ss. 70-68.

⁷⁴ a.g.e, s.70.

Türk-İslam medeniyetinde kendi bütüncül terkibi olan “insan = madde + mana” genel anlayışını bu konuya aktarılması halinde ise, “insan = vatan (madde) + din (mana)” ilişki sistematığının ürettiği bir kültür milliyetçiliği anlayışına sahip olduğu noktasına gelinebilmektedir. “Bu yönüyle Türk-İslam medeniyet “vatan-din–milli kültür” bütüncül etkileşimine dayalı olarak “vatan yapıcı din anlayışını”, “Tevhidi Düşünce Yöntem”i kurucu düşünce yöntemi bağlamında, *evrensel birlik ve bütüncüllüğü sağlayacak* bir milli kültür, milli idrak ve milli devlet anlayışına sahip olmuş olduğu, “Tevhidi Düşünce ilmi anlayışı–ictimayat ilmi” etkileşimi çerçevesinde ortaya konulmuş olmaktadır⁷⁵.

Enbiya 92. Ayeti ise;

“Doğrusu bu sizin ümmetiniz (tevhid dini olan Müslümanlık), tek bir ümmettir(bir tek din olarak sizin dininizdir). Ben de sizin Rabbinizim. O halde bana kulluk edin(dedik)”.

Bu ayeti kerime farklı farklı milletlerden ve ırklardan meydana gelmiş olan Müslüman insanların tevhit anlayışına göre bir/tek ümmet toplumunu oluşturduğunu ifade etmektedir. Bu ise “Ümmet Birliği idrakine” ve “Ümmet Birlik kültürüne” dayalı ictimai bir cemiyetin/toplumun var olmasının ilmi imkânını kıyamete kadar ortaya koymuş olmaktadır. Fakat bu Ümmet Birliğinin sağlanmasından uzaklaşılarak bunun yerine pagan insani ideolojileri geliştirip de bunları uygulamaya geçirilmeleri sonucunda oluşan parçalanmaya yönelik durumu ortaya koyan Enbiya 93. Ayetin de ise; **“Ama insanlar kendi aralarında** (ideolojik akıla yönelinen bilgi ile) **birliği paramparça ettiler. Oysa hepsi bize dönecektir”.** Böylece heva hevesi ya da pozitivist düşünce yöntemine bağlanarak, tevhit ilkesinden uzaklaşmış; insanlar, milletler, devletler, kültürlerin aralarındaki var olan *tevhidi birlik ve dayanışması* paramparça olmuş olmaktadır. Günümüzde modern düşünce yöntemlerinin inşa etmiş olduğu modern dünya kuramlarının oluşturduğu; çatışmacı, ırkçı, ötekileştirici, sömürücü, liberal–kapitalist girişimciliğin geliştirdiği tekelleştirici toplum yapı anlayışları, Türk-İslam medeniyetindeki üniversitelerde, pozitivist düşünce yöntemine göre oluşturulan düşünce yapıları ve mi akıl inşasının hâkim kılınması sonucunda, Türk-İslam medeniyetindeki birliğin bozulmasına yol açılmıştır. Böylece de Türk-İslam medeniyetindeki ictimai parçalanmanın oluşması oluşmuştur. Pozitivist yöntem anlayışı ise bu durumu salt akılcılık ile meşrulaştırmıştır.

⁷⁵ age, ss.68:70.

İşte Türk-İslam dünyasının Tevhidi Düşünce Yöntemi"nin evrensel bilgi üretme içeriğinin zenginliğinden hareketle; "Cem" kültürünün, "Ümmet Birliği" idrakinin gelişmesi ve bunun da Hucurat 13. Ayet çerçevesinde maddi alandaki İslam devletlerinin/milletlerinin, milli kültürleri ile birliğinin aynı andaki iki yüzünü oluşturması ile mevcut olan bu parçalanmadan ve dağınıklıktan çıkılması mümkündür. Bunun için tüm Türk-İslam dünyasında, "düşünce" ve "bilginin özgün inşası" için "Tevhidi Düşünce Yöntem" birliğinin sağlanması zaruridir.

Sonuç

"Tevhidi Düşünce Yöntem" ile Türk-İslam dünyasının özgün "Düşünce" ve Bilgi Üretmedeki "Yöntem" Birliğinin Sağlanmasına yönelmenin gereği bulunmaktadır. Bunun içinde Türk -İslam Medeniyetinin muhtevasında bulunan toplumların kendi aralarında kendi dünya görüşlerine göre "düşünce geliştirme ve bilgi üretme birliğini sağlayabilmeleri için de öncelikle, bilgi üretme "yöntem"lerinin var olup olmadığını bilmeleri gerekmektedir. Bunun üzerinden de Türk-İslam medeniyetinin "özgün düşünce yöntemi" üzerinden her türlü ilim dalına yönelik düşünce ve bilgi üretme yönteminin geliştirilmesine geçilebilmelidir.

Türk-İslam medeniyetinin her alana yönelik olarak ve tüm zamanlara hitap edebilen şekilde düşünce ve bilgi üretmeye yönelik bir özgün "Düşünce Yöntemi" bulunmaktadır. Özgün olarak kavramsallaştırmamız bu yöntemin adı da; "Tevhidi Düşünce Yöntem" anlayışıdır.

"Tevhidi Düşünce Yöntem" anlayışına göre başta medeniyet ve düşünce inşa etmeye yarayan ictimai ilimler(sosyal ilimler) alanındaki ilim dallarının inşa edilmesi ilk ilmi adımlardandır. Buna göre günümüzde modern/post modern toplum yapısının hâkim kurucu paradigması olan pozitivist düşünce ve hermonotik düşünce yöntemlerine göre oluşuna sosyal bilim alanlarının içyapılarını, Türk-İslam Medeniyeti, kendi özgün düşünce ve bilgi üretme yöntemi olan "**Tevhidi Düşünce Yöntem**" anlayışına göre yeniden örmesi, inşa etmesi gerekmektedir. Bunun da imkânı günümüz şartlarında mevcuttur. Bu bağlamda Türk-İslam medeniyeti düşünce ve medeniyet inşa edici ilim dalları alanları olan; düşünce(-felsefe), din, ictimaiyat(sosyoloji), iktisat; üretim, tasarruf,..vb, siyaset, eğitim, nefsiyat(psikoloji), hukuk, dil, tarih ve tarih felsefesi, ahlak, edebiyat, çalışma... vb, alanlarında *Tevhidi Düşünce Yöntem*" anlayışına göre ortak düşünce ve bilgi üreterek, tek bir ictimai birliğin sağlanmasına yönelmedeki en öncü ilmi hamle gerçekleştirilmiş olmaktadır. Bu yolla, Türk-İslam medeniyetindeki; devletlerin/ milletlerin/ ülkelerin bir yandan milli kültür "yapı kurulumunu" ve milli toplum

inşası özgün olarak sağlanabilmektedir. Öte taraftan da yine bu “*Tevhidi Düşünce Yöntem*”i üzerinden oluşan düşünce birliği ve bilgi üretme birliğine bağlı olarak bu medeniyetteki; devletlerin/ milletlerin/ülkelerin “Ümmet Birliği” düşüncesini oluşturmadaki ortak akıl, ortak düşünce ve ortak bakış geliştirmesinde, oldukça etkinlik sağlanabilmektedir. Böylece Türk-İslam dünyasını oluşturan devletlerin/ milletlerin/ülkelerin milletler topluluğunun da; öncü, kurucu, ortak ictimai(sosyolojik) birliğinin, “*Tevhidi Düşünce Yöntem*” anlayışı üzerinden bilgi üretilerek sağlanabilmesi mümkün gözükmektedir. Bu yöntemle göre bilginin de nasıl üretileceği yukarıdaki bir alt bölümde açıklanmıştır.

Günümüz Türk-İslam medeniyetinde bu “yöntem” birliğinin sağlanmasıyla; hem “Milli Devlet”rin birliği ve düzeni sağlanırken, hem de aynı zamanda “Ümmet Birliği” düzeninin oluşması söz konusu olabilecektir. Türk-İslam medeniyeti insanı/ilim insanı/aydını/düşünce insanı artık, dünya üzerinde yaşayan beş kıtadaki insanının evrensel birliğini oluşturucu bir yöntem anlayışı olarak “*Tevhidi Düşünce Yöntemi*”ni bilmesi ve böylece bu ilmi bakış ile yeni bilgi üretmesi gerekir. Türk-İslam medeniyetinin kültür taşıyıcı dinamik unsuru olan *tevhidi aydın tipinin* inşasının oluşumu da, bu yöntem anlayışına göre imkan dahilinde olduğu açıktır. Oluşan tevhidi aydın tipinin de bu yöntemle göre evrensel sosyal düzen inşasının bilgisinin kurulmasını, bu noktada öncelikle bilmesi ve görmesi gerekmektedir. Bu bağlamda söz konusu ortak gelişme sürecinde, “akademik düzeyde birlik düşüncesinin”, oluşturulması, Tevhidi Düşünceye göre bilgi inşa edebilen aydın öncülüğünde geliştirilmesi de bu noktada elzem gözükmektedir. Çünkü İslam-Türk/Türk-İslam medeniyeti, bu noktada tüm ilimleri, tevhit anlayışına göre oluşturulmuş bir “Düşünce Yöntemi” ile dünya görüşüne giren her şeyi inşa ederek, toplum (ictimai) düzenini de buna göre kurma anlayışına zaten sahiptir. Böylece Türk-İslam medeniyeti; kurucu toplum felsefesini, *Tevhidi Düşünce Yönteminin bilgi inşa etme anlayışına* göre özgün olarak ortaya koymuştur. Bunun sonucunda da bütüncülük içeren “Milli İctimai” bir yapı oluşmuştur. Bu özellik günümüzde de geçerliliğini korumaktadır. Bu özelliğin evrensel hitap edici niteliğinde dolayı Türk-İslam dünyası, “*Ortak Düşünce Yöntemi*” üzerinden bünyesinde bulunan devletlerin/ milletlerin/ülkelerin milletlerin “Birliğini” sağlanmasını evrensel ölçekte mümkün kılabileceği söylenebilir. Bu durumu, pozitivist düşünce yöntemi ve hermonotk düşünce yöntem anlayışları istemese dahi, Türk-İslam dünyasının bu “ortak düşünce yöntem birliği” ve onun ictimai bütüncül inşası, ilmi olarak mümkündür.

Kaynakça

- Arslan, Ahmet, Sunuş, Farabi Hakkında, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Baskı, 2017, İstanbul.
- Bilgiseven, Amiran Kurtkan; İlm-i Ledün (Genel Teoloji), 2. Baskı, Filiz Kitapevi, 2003, İstanbul.
- Bilgiseven, Amiran Kurtkan; Sosyal İlimler Metodolojisi, Filiz Kitapevi, 1994, İstanbul.
- Bostan, Kübra; Pozitivist ve Tevhidi Düşünce Bilgi Yöntemleri Bağlamında "Çalışma-Eğitim-Ahlak" Etkileşiminin Yeni Dönem Türkiye Eğitim Zihniyetindeki Özgün Arayışı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2019, Ankara.
- Çetinkaya, Bayram Ali; Divan-ı Hikmet sohbetleri-15, Divan-ı Hikmet Sohbetleri, Edi: Z. Güngör, Ahmet Yesevi Üniversitesi Araştırma Dizisi: 46, 2018, Ankara.
- Ertek, M. Yusuf; İnsan Kaynakları Yönetimi Felsefesinde İnsan: Birey – Fert Farklılaşması, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2021.
- El-Gazzali, Dalaletten Hidayete, El Munkızu Mineddalal, Çev: A. Suphi Furat, Şamil Yayınevi, Yayın No: 9, 1978, İstanbul.
- Farabi, İdeal Devlet, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Baskı, 2017, İstanbul.
- Göze, Ayferi; Siyasal Düşünceler ve Yönetimler, 10. Baskı, Beta Yayınları, 2005, İstanbul.
- Özakpınar, Yılmaz; "İnsan Düşüncesinin Boyutları", Ötüken Yayınları, İstanbul, 2002.
- Sarıkavak, Kazım; Farabi'nin İlimler Sınıflaması, Tevhidi Düşünce Işığında İlim Dallarının Yeniden İnşası Şurası, Derleyen; Mustafa Alişarlı - Osman Şimşek, İlmar Yayınları: 4, 2018a, Ankara.
- Sarıkavak, Kazım; Farabi'de Devlet Felsefesi, "İctimaiyat Felsefesi (Toplum Felsefesi), Derleyen (Edi): Osman Şimşek, İctimai Düzenin (Sistemin) Kuruluşunda Tevhidi Düşünce ve Toplum Felsefesi, İlmar Yayınları, Yayın No: 3, 2018b, Ankara.
- Şeker, M. Fatih; Cumhuriyet İdeolojisinin Nakşibendilik Tasavvuru Şerif Mardin Örneği, Dergah Yayınları, 2007; İstanbul.
- Şimşek, Osman; 21. Yüzyıl Türk Milliyetçiliğinin Metodolojisindeki Yeni Yol Ayırımı, Toplumsal Hareketler, Edi: Gülcan Işık, Nobel Yayınları, 2011, Ankara.
- Şimşek, Osman; Yeni Ahlak Toplumu İnşası, 2013a, Gazi Kitapevi, Ankara.
- Şimşek, Osman; Türk Girişimciliğinin Sosyolojisi, Otorite Yayınları, 2013b, Ankara.
- Şimşek, Osman; Medeniyet ve Sistem Edici Vasfıyla Tevhidi Düşünce, İlmî ve Metodolojik Araştırmalar Derneği İlmar Yayınları, Yayın No: 1, 2016, Ankara.
- Şimşek, Osman; Tevhidi Düşüncenin Düzen Kurucu "İctimaiyat Felsefesi (Toplum Felsefesi), Derleyen (Edi): Osman Şimşek, İctimai Düzenin (Sistemin) Kuruluşunda Tevhidi Düşünce ve Toplum Felsefesi, İlmar Yayınları, Yayın No: 3, 2018a, Ankara.
- Şimşek, Osman; Tevhit Kavramının "İctimai Sosyal/Sistem" İnşa Eden Yönü İtibariyle İctimai Düzen Kurucu "Anlam" Boyutu, 1. Uluslararası İslam Dünyasında Tevhidi Düşünce Şurası, Kur'an-Sünnet Temelinde Tevhidi Düşüncenin İctimai Dünyaya Yön Verişi, Der (Edi.): Halil Çiçek-Osman Şimşek, İlmar yayınları: 2, 2018b, Ankara.
- Şimşek, Osman; Tevhidi Düşünce İlim Geleneğine Karşın Modern Bilim Geleneğinin

- Sosyal(İctimai) Düşünce Sistemine Etkileri, Türkiye’de Bilgi Üretimi ve Bilim Politikaları, Atatürk Araştırma Merkezi,2018c, Ankara.
- Şimşek, Osman; Tevhidi Düşüncenin “İlmi Araştırma Yapma”da Bütüncül Yöntem Anlayışı, Tevhidi Düşünce Işığında İlim Dallarının Yeniden İnşası Şurası, Derleyen; Mustafa Alişarlı-Osman Şimşek, İlmar Yayınları:4, 2018d,Ankara.
- Şimşek, Osman; “Tevhidi Düşünce” İlmi Yöntem Anlayışına Göre “ Medeniyet – Eğitim- Tasavvuf” İlişkisinin İctimai Düzen(Sistem) Kurucu Vasfı, 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum / Education And Society In The 21st Century Cilt / Volume 8, Sayı, Issue 23, Summer / Yaz 2019a,Ankara
- Şimşek, Osman; 7-19. Yüzyıl Sürecinde Tevhidi Düşünce’ye Göre Bilgi İnşa Etmedeki Öncü Türk-Bilgeleri 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum / Education And Society In The 21st Century Cilt / Volume 8, Sayı / Issue 22, Spring / Bahar 20,2019b,Ankara
- Şimşek, Osman; Giriş, Mukayeseli Medeniyetler Analizi, Tevhidi Düşünce Temelli Konuşmalar-1, Ankara, İLMAR(İlmi ve Metodolojik Araştırmalar Derneği) Yayınları, Yayın No: 6, s:8-54. 2020a,Ankara.
- Şimşek, Osman; “Çalışma -Toplum Felsefesi İlişkisinin” Tevhidi, Pozitivist ve Hermonotik Düşünce Yöntemlerine Göre Mukayeseli İncelenmesi Derleyen(Edi):Osman Şimşek, Tevhidi Düşünce ve Toplum Felsefesi, Genişletilmiş 2. Baskı Nobel Yayınları, Yayın No: 3174, 2020b, Ankara.
- Şimşek, Osman;”Düşünce-Yöntemi-Kültür Değişmesi”İlişkisinin Modern Türkiye’de Pozitivist Düşünceyi Etkinleştirmesinin Sosyolojisi, Ankara, Bilig (Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi/Journal of Social Sciences of the Turkic World),Yaz,-Sayı:94, 2020c,Ankara.
- Şimşek, Osman;Modern Toplum Sosyolojisinin Pozitivist ”Kültür” Kuramlarına Karşın Türk-İslam Medeniyetindeki“Tevhidi Kültür” Kavramı, Çalışma Hayatı Araştırmaları 2021, Hiperyayın,2021a,İstanbul.
- Şimşek, Osman; “Tevhidi Düşünce Bilgi İnşa Etme Yöntemi”nin Türk-İslam Medeniyetinde Ortak Düşünce Yöntemi” Oluşturma İmkânı Üzerine, Tevhidi Düşünce Temelli Konuşmalar-3, İLMAR(İlmi ve Metodolojik Araştırmalar Derneği) Yayınları, Yayın No: 8, 2021b, Ankara.
- Şimşek, Osman; Tevhidi Düşünce Bilgi İnşa Etme Yönteminin “Çalışma Ahlakı” Anlayışına Yönelik Özgün Yaklaşımı, Mehmet Akif Ersoy’un Aziz Hatırasına Emek ve İş Ahlakı Şurası, Edi; M.Enes Kala,, Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları, No: 105, Nisan 2022,Ankara.
- Tezel, Yahya Sezai; Cumhuriyet Dönemi İktisat Tarihi(1923-1950), 3. Baskı, Türkiye Araştırmaları, 1994, İstanbul.
- Topçu, Nurettin, İslam ve İnsan, Mevlana Ve Tasavvuf, İstanbul: Dergah Yayınları No: 173, 3. Baskı, Yayına Hazırlayan: E.Ezverdi, İ.Kara, 2002, İstanbul.
- Turan, Ramazan; Filibeli Ahmet Hilmi’ye Göre Yöntem Sorunu, Balkanlarda İslam, Balkanlarda İslam Dini ve Kültürel Hayat C:3. – Edirne, Ensar Neşriyat, 2020c.,İstanbul.
- Ülken, Hilmi Ziya, İslam Düşüncesi, Türk Düşünce Tarihi Araştırmalarına Giriş.3.Baskı, Ülken Yayınları, İstanbul, 2000.
- Yavuz, Fikri; Batı Düşüncesini Etkileyen İslam Düşünürleri, Tevhidi Düşünce Temelli Konuşmalar-2, Ankara, İLMAR(İlmi ve Metodolojik Araştırmalar Derneği) Yayınları, Yayın No: 6., 2020a, Ankara.

Yavuz, Fikri; İslam Düşüncesinin Tevhit anlayışı ve Pozitivizm Eleştirisi, Tevhidi Düşünce Temelli Konuşmalar- 1, Ankara, İLMAR(İlmi ve Metodolojik Araştırmalar Derneği) Yayınları, Yayın No:6,2020b, Ankara.

Yüksel, Yasin; Tevhidi Düşünce ve Pozitivist Düşünce Yöntme farklılıklarının Osmanlı İdeal Dönemi İle Modern Türkiye Üzerinden Eğitim-Çalışma İlişkisinin Mukayeseli Analizi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2020, Ankara. [http://www.ozgunsosyaldusunce.com/pentagon-sosyal-bilimlere-yapiyor,Nafeez Mosaddeq Ahmed, Çev:Nizamettin Karabekir 07.08.2021, 12:47](http://www.ozgunsosyaldusunce.com/pentagon-sosyal-bilimlere-yapiyor,Nafeez%20Mosaddeq%20Ahmed,%20Çev:Nizamettin%20Karabekir%2007.08.2021,%2012:47). [http://www.rusen.org/sibirya-turkleri/Hülya Aslan, 07.08.2021, 12.21](http://www.rusen.org/sibirya-turkleri/Hulya%20Aslan,%2007.08.2021,%2012.21)), Koç, İ.Ceyhan, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/26040> Koç, 2010, 21.06.2021, İzmir İktisat Kongresi'nin Türk Ekonomisinin Oluşumuna Etkiler <http://tdkterim.gov.tr>, 8.10.2021, 14.39).